

Toisen luokan haltioita

Haltian henkilöhaahmon alisteinen asema Andrzej Sapkowskiin *Viiimeisessä toivomuksessa*

Petteri Isokoski

Sivuaineen tutkielma

helmikuu 2015

Kirjallisuus

Humanistinen tiedekunta

Oulun Yliopisto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 HALTIAHAHMON ALKUPERÄ JA AIEMPIA REPRESENTAATIOITA	5
3 VIIMEISEN TOIVOMUKSEN MAAILMA, TEEMA JA MOODI	15
3.1 Sapkowskin <i>Viimeisen toivomuksen</i> fiktiivinen maailma	15
3.2 <i>Viimeisen toivomuksen</i> henkilöhahmoista	19
3.3 <i>Viimeisen toivomuksen</i> haltiat	22
3.4 <i>Viimeisen toivomuksen</i> teema ja moodi	29
4 PÄÄTÄNTÖ	35
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Fantasiakirjallisuudessa on mahdollista törmätä ilmiöihin ja olentoihin, joita emme oikeassa elämässä koe tai näe. Vastaan voi tulla taikuutta, velhoja, örkkejä tai haltioita. Se on lajityyppi, joka ammentaa aiheensa arkitodellisuutemme ulkopuolelta (Sinisalo 2004, 11) ja sitä voidaan kutsua myös spekulatiiviseksi fiktioksi (Martin 2009, loc. 332/3090). Genrelle tyypillisiä piirteitä ovat muun muassa, että siinä kuvataan tarkasti vaihtoehtoinen toinen maailma ja hahmot omaavat usein maagisia kykyjä (Saricks 2009, 267—268). Yksi lajityypin tunnetuimmista kirjailijoista lienee J. R. R. Tolkien, joka loi Keski-Maana tunnetun fantasiamaailman olentoineen ja kokonaisine historioineen.

Fantasiakirjallisuuden yksi hahmoista on haltia, johon olen törmännyt useita kertoja eri teoksissa, ensimmäiset muistamani haltiahahmot lienevät Tolkienin *Hobitissa* esiintyneet hieman nuivanolaiset metsässä asuneet olennot. Muillakin kirjailijoilla haltioita on ollut, mutta yhteistä mielestäni kaikille on se, että tiettyjen ulkoisten piirteiden lisäksi nämä olennot ovat olleet kirjoissa aina ihmisiä ”parempia”, joko arvomaailmaltaan taikka teknologiselta ja taiteelliselta kehitystaseltaan. Oma kielikin heillä on yleensä tavannut olla. Kieli, jota harvat muiden kansojen edustajat ovat osanneet. Ulkonäöltään haltiat ovat yleensä olleet kauniita ja kooltaan ihmistä vastaavia ja hoikkia. Hiusten väri on vaihdellut hieman, mutta on ollut yleensä musta. Silmistä on löytynyt yleensä jonkinlainen ”ylimaallinen” loiste ja yhteistä on ollut myös olentojen pitkäikäisyys.

Näin oli asian laita vuoteen 2012 saakka, jolloin tulin lukeneeksi ensimmäisen englanniksi käännetyn Andrzej Sapkowskin teoksen, englanninkieliseltä nimeltään *The Last Wish* (2007). Sapkowskinkin teoksen haltia oli ihmisen kokoinen, hoikka olento, jolla suipot korvat. He olivat pitkäikäisiä ja elivät omilla alueillaan ja halusivat olla mahdollisimman vähän tekemisissä ihmisten kanssa. Tämän lisäksi Sapkowskin haltioilla oli, kuten monesti fantasiakirjallisuudessa, oma kielensä, jota he puhuivat keskenään. Sinällensä tämä ei ollut uutta. Suurin muutos oli se, että Sapkowskin haltiat eivät enää olleet ”parempaa” väkeä. Päinvastoin, he olivat marginaaliin työnnettyjä, ihmisten halveksimia olentoja. Mistä tällainen johtuu? Miksi monien muiden kirjailijoiden teoksissa eräänlaista fantasiamaailman aristokratiaa edustava olentoryhmä oli joutunut toisen luokan kansalaiseksi? Saadakseni tämän selville käytän teoreettisena viitekehystenäni Lubomír Doleželin (1998) teoriaa mahdollisista maailmoista, koska se ottaa huomioon fiktiivisen maailmaa asuttavien olentojen toimintaa ohjaavat modaliteetit. Tämän lisäksi aion analysoida teoksen moodia ja teemaa, koska epäilen niilläkin olevan osuutta haltian henkilöahmon statukseen

Sapkowskin tuotannossa. Tutkittavaksi teokseksi nostan Andrzej Sapkowskin *Wiedźmin*-sarjan ensimmäisen teoksen *Ostatnie życzenie* (tästä eteenpäin OŽ), joka on suomennettu vuonna 2010 nimellä *Viimeinen toivomus* (tästä eteenpäin VT). Sarja koostuu kahdeksasta osasta, joista on tähän mennessä suomennettu viisi teosta. Valitsin teoksen siksi, että törmäsin juuri siinä ensimmäisen kerran edellä kuvaamaani haltian henkilöhaahmoon. Lisäksi löysin siitä varhaisimman ja kattavimman kuvauksen kirjailijan haltiahahmoista. Koska tutkimani teos on puolankielinen, enkä voi olettaa kaikkien lukijoiden osaavan kyseistä kieltä, lisään OŽ:sta ottamieni tekstikatkelmien perään niiden käännöksen vuodelta 2010 olevasta suomennoksesta. Viitattessani teokseen, sen lukuihin tai henkilöhaahmoihin käytän selvyuden vuoksi suomennettuja nimiä helpottaakseni edelleen lukijan työtä.

Sapkowskin teosten maailmanlaajuiseksi levikiksi annetaan vuonna 2012 ilmestyneessä kirjarvostelussa 20 miljoonaa (Koskinen 2012), ja niitä on käännetty yli kahdellekymmenelle kielelle (Leppälahti 2013). Teossarja on siis saavuttanut maailmanlaajuista suosiota ja merkittäviä myyntilukemia. Sapkowski on Stanislaw Lem'in jälkeen käännettyin puolalainen fantasiakirjailija ja hänen intertekstuaalisuutensa on herättänyt sekä ihastusta että närää (Deszcz-Tryhubczak & Zarzycka 2012, 187–188). *Wiedźmin*-sarjan nousu suosioon kotimaansa ulkopuolella on hieman erilainen kuin monien muiden fantasiakirjailijoiden. Teosten kirjoittaja Andrzej Sapkowski on puolalainen ja *Wiedźmin*-sarja ilmestyi alunperin Puolassa 1990-luvulla. Hänen kirjojensa pohjalta on tehty myös tietokonepeli, nimeltään *The Witcher* (Leppälahti 2013). Peli ja sen jatko-osa *The Witcher 2* saavuttivat maailmanlaajuista suosiota ja 25.10.2013 pelin julkaisija ilmoitti sarjan myyneen jo kuusi miljoonaa kopiota (Sliwinski 2013). Pelin ensimmäisen osan suosion myötä Sapkowskin teoksia alettiin kääntää myös muille kielille. Kehitys on siis käänteinen esimerkiksi verrattuna Tolkienin tuotantoon, joka saavutti ensin suosiota kirjojen muodossa ja kääntyi vasta myöhemmin tietokonepeleiksi ja elokuviksi.

Sapkowskin tuotantoa ei ole juurikaan tutkittu hänen oman maansa ulkopuolella. Erään syyn voi olettaa olevan teosten alkuperäiskielen, puolan. Puolassa hänen teoksiaan on sitä vastoin tutkittu. Ainoa tutkimus, jonka olen onnistunut saamaan käsiini, on vuonna 2012 julkaistu artikkeli ”On Alien Alders”, joka keskittyy samaan aihepiiriin kuin omakin tutkimukseni, eli haltioihin Sapkowskin tuotannossa. Artikkelin kirjoittajat Justyna Deszcz-Tryhubczak ja Agata Zarzyck tulevat tutkimuksessaan johtopäätökseen, että Sapkowskin hyödyntää Goethen *Erl-King* -balladin juonikulttuuria ja Erl-Kingin hahmoa *Wiedźmin*-sarjassaan. Tutkijat nostavat sarjan haltiahahmojen keskeiseksi teemaksi toiseuden. (Deszcz-Tryhubczak & Zarzycka 2012, 189–194.) Varsin suosittu ja vasta suomeksi käännetyn kirjailijan tuotannosta ei siis ole vielä saatavilla suomenkielistä

tutkimustietoa, joten perustelen teoksen valintaa myöskin tällä. Oma lähtökohtani on selvittää, miksi Sapkowskiin haltiat ovat ihmisiä alemmassa asemassa. Lähestyn tutkimuskysymystä Sapkowskiin fiktiivisen maailman kautta, huomioiden samalla teoksen moodin ja teeman vaikutuksen. Esittelen käyttämäni teoreettisen viitekehyksen analyysiluvussa, joka muodostaa työni kolmannen luvun. Koska haltiahahmo on muuttunut aikojen saatossa, valotan sen taustaa ja aiempia representaatioita työni toisessa luvussa. Tässä esille tulevat representaatiot edustavat Sapkowskia edeltävää aikaa. Esittelen muun muassa skandinaavisessa ja kelttiläisessä kansantarustossa esiintyviä sekä Lord Dunsanyn ja Poul Andersonin tuotannosta löytyviä hahmoja.

Tarkkaavainen lukija lienee jo aiemmin tätä tekstiä lukiessaan kiinnittänyt huomiota käyttämäni kirjoitusasuun sanasta haltia. Asia oli esillä niihin aikoihin, kun aloitin kirjoitustyöni syksyllä 2013, ja 25.10.2013 suomen kielen lautakunta antoi viimein suosituksensa, jonka mukaan muoto haltia viittaa uskomusolentoon ja haltija merkitykseen hallussapitäjä, käyttäjä tai hoitaja. Muotoa haltija on toki myös mahdollista käyttää uskomusolennosta. (Satuolennon nimeksi käy *haltia* tai *haltija* 25.10.2013.) Vanhemmista sanakirjoista ja hakuteoksista uskomusolento löytyy siis muodossa haltija, vaikka olen myöskin törmännyt tässä työssä käyttämäni kirjoitusasuun joissain teoksissa.

2 HALTIAHAHMON ALKUPERÄ JA AIEMPIA REPRESENTAATIOITA

Miten haltia määritellään? Suomen kielen sanalle haltija *Suomen kielen sanakirja* (1996, 106) antaa kuvauksen: ”-- henkiolento, jolla on yliluonnollisia voimia, keijukainen, tonttu, menninkäinen”. Edellä mainittu sanakirjan määrittely viittaa enemmän suomalaisen kansanperinteen suuntaan kuin siihen, mihin sanalla viitataan (kontemporarisessa) fantasiakirjallisuudessa. Kansanperinteessä halti(j)at ovat olleet jonkin tietyn vaikutusalueen, esimerkiksi veden tai metsän haltijoita (*Mytologian sanakirja* 2000, 88). Tulemme jatkossa huomaamaan, että fantasiakirjallisuuden haltiahahmon juuret johtavatkin Brittein saarille.

Englannin kielessä sana haltia on *elf* (mon. *elves*). *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language* (1994, 463) määrittelee sanan merkityksen seuraavasti: “--one of a class of imaginary beings, esp. from mountaneous regions, with magical powers, given to capricious interference with human affairs and usually imagined to be a diminutive being in human form; sprite; fairy.” Merkille pantavaa on erityisesti olennon pieni koko ja se, että se liittyy sanan keijukainen (*fairy*) kanssa. Fantasian hakuteos *The Encyclopedia of Fantasy* (1999) kertoo englannin kielen sanan *elf* tulevan saksin kielen sanasta *ælf*, joka juontaa juurensa skandinaavisesta sanasta *Alfar*, joka on eräs kääpiöiden ryhmä (Clute & Grant 1999, 316). *Eddan jumalrunot* -teos (1998, 11) ei itse runo-osuudessaan anna haltioista juurikaan tietoa, mutta esipuheessa Aale Tynni kuvaa haltioita seuraavasti: ”Vaaneja likellä olivat haltiat, alfit. Heillä oli oma maailmansa, kaksikin maailmaa, sillä heitä oli kahta laatua: valoisia haltioita ja ns. mustia haltioita, jotka on kaiketi luetteva pahantahtoisiin demoneihin”. Valoisat haltiat asuivat *Álfheimur*-nimisessä maassa ja he olivat hyväntahtoisia haltioita, jotka toimivat väittäjinä ihmisten ja jumalien välillä. Mustat, pahantahtoiset, haltiat asuivat *Svartálfaheimurissa*. (*Óðinnin ratsu* 2007, 10.)

Haltioista annetaan hyvin vähän tietoa skandinaavisissa taruissa muuten kuin mainintana joissakin runojen säkeissä ja mytologisten olentojen listoissa (Lindow 2002, 109–110). *Proosa-Edda* kertoo valoisista ja mustista haltioista seuraavasti:

There are many other fair homesteads here, -- one of them is named Elf-home (*Alfheim*), wherein dwell the beings called the Elves of light; but the Elves of Darkness live under the earth, and differ from the others still more in their action than their appearance. The Elves of Light are fairer than the sun, but the Elves of Darkness blacker than pitch. (Sturleson 2005, loc. 3855/5015)

Hahmo on olemassa myös kelttiläisessä myyttiaineeksessa, jossa ne ovat osa keijukaismaailmaa (*world of faerie*). Kansantarinoissa haltiat kuvataan usein leikkisinä ja kepposia tekevinä olentoina, ja ne liittyvätkin tämän vuoksi kääpiö-hahmoon. (Clute & Grant 1999, 316.) Kelttiläisen

keijukaishahmon alkuperä on *Tuatha De Danann* -jumalolennoissa, jotka karkoitettiin maan alle. Nämä kehittyivät sittemmin keskiajalla nykyänsityksen mukaisiksi keijukaishahmoiksi. (Fee & Leeming 2004, 67, 77, 100.)

William Butler Yeats esittelee toimittamassaan teoksessa *Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry* (2010, loc. 187/5379) kelttiläisiä keijukaisolentoja, joiden nimitys iirin kielessä on *doaine sidhe* (keijukaisväki) ja myöskin hänen teoksessaan viitataan *Tuatha De Danann* -jumalolentoihin keijukaisten mahdollisena alkuperänä. Sana *sidhe* on alun perin tarkoittanut kumpua tai kukkulaa ja on viitannut paikkoihin, joissa keijukaisten on uskottu asuvan. Sittemmin sanan merkitys on kokenut siirtymän tarkoittamaan paikan asukkaita. (Fee & Leeming 2004, 99.) Yeats luokittelee kokoelmateoksessaan keijukaishahmot ja päätyy tässä kahteen kategoriaan; *trooping fairies* ja *solitary fairies* (*Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry* 2010, loc. 14–25/5379). Vaikka hän ei termejään tarkemmin täsmennä, on teoksen tarinat jaettu niiden mukaan, ja ensiksi mainitun otsikon alla olevissa keijukaisia esiintyi joukkoina, kun taas jälkimmäisissä niitä esiintyy yksittäisinä. Jane Garry ja Hasan El-Shamy (2004, 204) mainitsevat saman jaottelun, mutta nimeävät sen K. M. Briggsin nimiin. Tässä jaottelussa ensiksi mainitut kuuluvat johonkin tiettyyn ryhmään, rotuun tai valtakuntaan, kun taas jälkimmäiset asuvat yksinään.

Millaisia olivat kelttiläiset keijukaisolennot? Ulkonäöltään ne voivat vaihdella rumasta kauniiseen. Kooltaan ne olivat pieniä, pituuden vaihdellessa neljästä jalasta (n. 120 cm) muutamiin tuumiin. Niiden uskottiin omaavan ihmisiä suurempia voimia ja tietoja ja olevan ihmisiä pitkäikäisempiä, mutta ei kuitenkaan kuolemattomia. (Garry & El-Shamy 2004, 204.) Vaikka keijukaiset olivat tavallisesti pieniä, tätä ei voinut mennä yleistämään, koska ne saattoivat ottaa minkä tahansa muodon (*Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry* 2010, loc. 203/5379; Fee & Leeming 2004, 99).

Seuraavassa katkelmassa kuvataan Elidore-nimisen pojan kohtaamia keijukaisia: ”They were little, but they were not dwarfs, for all their limbs were of suitable size one with another. Their hair was fair, and hung upon their shoulder like that of women. They had little horses, about the size of greyhounds --.“ (*More Celtic Fairy Tales* 2010, loc. 2062/3134.) Kooltaan nämä olennot olivat siis alle metrin pituisia, mutta pienen (ja sopusuhtaisen) koon ja hiusten kuvauksen lisäksi emme saa mitään muuta tietoa olentojen ulkoisesta olemuksesta. Saman tyyppiset kuvaukset yhdistävät myös *Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry* -teoksen keijukaiskuvauksia. Koko mainitaan ja mahdollisesti olentojen väri, esimerkiksi harmaa, sekä se, että niillä on punaiset hatut tai myssyt,

mutta ei juurikaan muuta. Joskus ihmisiä viedään keijukaismaailmoihin, kuten Joseph Jacobsin toimittamassa *More Celtic Fairy Tales* -teoksen (2010, loc. 2055/3134) tarinassa:

Elidore raised himself and went with these two; at first through an underground passage all in the dark, but soon they came out into a most beautiful country, with rivers and meadows, woods and plains, as pleasant as can be; only there was curious about it, that the sun never shone and clouds were always over the sky, so neither sun was seen by day, nor moon and stars at night.

Katkelmassa esiintyvä maailma sijaitsee maan alla, paikassa, jossa keijukaiset tai haltiat kelttiläisten uskomusten mukaan asuivat. Kelttiläisten keijukaishahmojen kuvauksissa on usein myös keijukaismaailma, joka on muutoksen, rappion, sairauksien ja vanhenemisen ulottumattomissa (Garry & El-Hasan 2005, 204).

Yllä olevat esimerkit kelttiläisistä keijukaishahmoista on haettu 1800-luvun lopun kulttuurisen nationalismin nousun aikaisista teoksista, ja Jason Harrisin mukaan ne voidaan nähdä eräänlaisena yrityksenä palauttaa keijukaishahmot alkuperäiseen mytologisempaan muotoonsa. Tämä oli vastareaktio viktoriaanisen ajan tuottamalle kuvalle keijukaisista. (Harris 2008, 44) Viktoriaanisella ajalla keijukaiset olivat suuri kiinnostuksen kohde taiteissa, niin näyttämö- kuin kuvataiteessa sekä kirjallisuudessa ja ne saivat vaikutteita muun muassa saksalaisesta kunstmärchen:stä (Silver 1999, 3, 18). George Macdonaldin *Phantastes* (1858) on viktoriaaniselta ajalta ja kirjailija hyödyntää teoksessaan paitsi aineksia muualta, myöskin brittiläisen kansanperinteen aineksia (Harris 2008, 93). Teoksessa päähenkilö Anodos kohtaa erilaisia keijukaishahmoja. Ensimmäinen niistä kuvataan seuraavasti:

--when suddenly there stood on the treshold of the the little chamber, as though she had just emerged from its depth, a tiny woman-form, as perfect in shape as if she had been a small Greek statuette roused to life and motion. Her dress was of a kind that could never grow old-fashioned, because it was simply natural: a robe plaited in a band around the neck, and confined by a belt about the waist, descended to her feet. (Macdonald 2008, loc. 81/2932.)

Anodos kuvailee olennon ääntä seuraavasti: "--she came forward within one yard of me, and said, in a voice that strangely recalled a sensation of twilight, and reedy river banks, and a low wind--" (Macdonald 2008, loc. 81/2932). Hieman myöhemmin olento muuttua kokoaan, aivan kuten kansantarinat ovat kertoneet mahdolliseksi: "So saying, she leapt from the desk upon the floor, where she stood a tall, gracious lady, with pale face and large blue eyes. Her dark hair flowed behind, wavy but uncurled, down to her waist--" (Macdonald 2008, loc. 93/2932). Olento esittäytyy Anodoksen 237-vuotiaaksi isoäidiksi ja kertoo Anodoksen löytävän tien keijukaismaahan (Macdonald 2008, loc. 104/2932). Keijukaismaahan päästyään Anodos kohtaa kukissa asuvia pieniä keijuja, jotka ovat eri näköisiä sen mukaan, millaisissa kukissa ne asuvat. Pienet keijut ovat

keppostelijoita ja kiusaavat muun muassa kissaa pitämällä sitä kiinni ja iskemällä sen turkista kipinöitä (Macdonald 2008, loc. 231–312/2932). Jälkimmäiset hahmoista vaikuttavat edustavan anglo-saksista keijukaistraditioita, jossa niiden ajateltiin olevan kauniita ja usein pienikokoisia olentoja, jotka suhtautuivat toisinaan suopeasti ihmisiin (Fee & Leeming 2004, 105).

Edward John Moreton Drax Plunket (1878—1957) tunnetaan kirjailijana paremmin nimellä Lord Dunsany (hän oli Dunsanyn 18. paroni) ja hän kirjoitti uransa alkupuolella lähinnä lyhyitä tarinoita, joita julkaistiin novellikokoelmissa (Joshi 2004, loc. 35/6282). Vaikka hän veikin myöhemmässä tuotannossaan haltioita nykyisin tuntemamme suuntaan, löytyy häneltäkin perinteisempään, kelttiläiseen traditioon, kuuluva hahmo: ”The Wild Things are somewhat human in appearance, only all brown of skin and barely two feet high. Their ears are pointed like the squirrel’s, only far larger, and they leap to prodigious heights.” (Dunsany 2004, loc. 1862/6282.) Edellä kuvatut ”villit olennot” ovat haltioiden sukulaisia, *kith of the elf-folk*, kuten tarinan nimikin antaa ymmärtää. Olentojen pieni koko on yhteinen tekijä jo aiemmin esitettyihin keijukaishahmoihin, mutta Dunsany laventaa kuvausta kertomalla, että olennoilla on suipot korvat.

Edellä mainitun kaltainen kuva pienikokoisista, keppostelevista haltioista rupesi muuttumaan 1900-luvun alkupuoliskon kirjallisuudessa. Kirjailijat, muun muassa Lord Dunsany (teoksellaan *The King of Elfland’s Daughter* 1924) ja Poul Anderson, veivät haltiaa vakavampaan ja paremmin aikuiseen makuun sopivaan suuntaan ja J. R. R. Tolkienin voidaan katsoa vieneen tämän kehityksen loppuun teoksellaan *The Lord of the Rings*. (Clute & Grant 1999, 316.) Dunsanyn teoksen *The King of Elfland’s Daughter* alussa Erlin kuninkaan poika, Alveric, saa tehtäväkseen hakea vaimokseen Haltiamaan kuninkaan tyttären, jotta valtakunta saisi maan parlamentin haluaman maagisen hallitsijan (Dunsany 1999, 1—3). Haltiamaa ei ollut pelkästään haltioiden asuttama, vaan siellä asui haltioiden lisäksi myös muita olentoja, kuten peikkoja ja virvatulia (Dunsany 1999, 162, 203). Dunsanyn Haltiamaa on kelttiläisen keijukaismailman kaltainen siinä, että aika ei kulu, eivätkä kasvit kuihdu siellä. Tämä on haltiamaan kuninkaan taikuuden saavuttamaa ja hänen kerrotaan voittaneen itsensä ajan. (Dunsany 1999, 40—41, 169.) Myös maan oma kieli mainitaan teoksessa. Kirjailija kuvaa kieltä seuraavasti, kun peikko Lurulu puhuu ihmislapsen kanssa:

He was not speaking troll-talk now, but the language of Elfland, that grander tongue that he had to speak when he was before the King: for he knew the language of Elfland although it was never used by trolls, who preferred troll-talk. This language was spoken in those days also by men, for there were fewer languages then, and the elves and the people of Erl both used the same. (Dunsany 1999, 48.)

Toisin kuin esimerkiksi J. R. R. Tolkienin teoksissa, haltioiden kieli on sama kuin sitä ympäröivän seudun. Vaikka se yksilöidään teoksessa haltiakieleksi, noudattaa teos samaa linjaa kuin varhaisemmat keijukais- ja haltiatarinat, joissa ihmisillä ja maagisilla olennoilla ei tunnu olevan kommunikointivaikeuksia erilaisen kielen vuoksi.

Varsinaisia haltioita Dunsany ei kuvaa kovinkaan tarkasti. Ulkonäöstä ei juuri kerrota muuta kuin että he olivat kauniita ja iättömiä (Dunsany 1999, 21, 26). Haltiaprinsessa Lirazelin isän, haltiakuninkaan, ulkonäöstä saamme vain yksityiskohdan, että tällä on (valtava) parta (Dunsany 1999, 26, 40, 101). Haltiakuningas omaa, kuten jo aiemmin on mainittu, maagisia kykyjä ja on niiden avulla kykenevä muun muassa siirtämään Haltiamaan pois ihmisten ulottuvilta (Dunsany 1999, 102—103). Poul Andersonin *The Broken Swordin* haltiat edustavat huomattavasti Dunsanya aikuisempaa suuntausta. Teos on ilmestymisvuotensa puolesta (1954) Tolkienin Sormus-trilogian ensimmäisen osan aikalainen. Siinä, missä *The King of Elfland's Daughter* on hieman sadunomainen, muistuttaa Andersonin teos monilta osin enemmän nykyistä fantasiaa. Teos sijoittuu Englantiin, tarkemmin määrittelemättömään muinaiseen aikaan, mutta teoksen tapahtumien ajankohtaan viittaa se, että päähenkilö Skafloc, on viikinkiperheen poika. Hänet otetaan ennen kastetta haltioiden kasvatiksi ja tilalle haltiat jättävät vaihdokkaan (Anderson 2010, 9—12). Andersonin tarinan henkilöahmot ja haltiarepresentaatio ovat saanut selkeästi vaikutteita skandinaavisesta tarustosta, sillä teoksessa vilahtelee skandinaavisen jumaltaruston hahmoja kuten Odin ja Tyr (Anderson 2010, 12, 80). Itse haltioiden kotipaikka on Alfheim, vaikka siitä käytetään myös nimitystä Elfheugh (Anderson 2010, 8, 83). Haltioita kuvataan myös huomattavasti tarkemmin kuin Dunsanyn teoksissa, ja Andersonin haltioilla on monia ominaisuuksia, joita tapaamme nykyfantasian haltiahahmoilla, kuten huomaamme haltiaylimys Imricin kuvauksesta:

He looked at her with the strange slant eyes of the elf-folk, all cloudy blue without pupil or white. There were little moon-flecks drifting in Imric's eyes, and shadows of ancient wisdom, for Imric had dwelt long in the land when the first men came. But he was ever youthful, with the broad forehead and high cheekbones, the narrow jaw and the straight thin-chiseled nose of the elf lords. His hair floated silvery-gold, finer than spider silk -- . (Anderson 2010, 5–6.)

Anderson täydentää kuvaustaan myöhemmin lisäämällä seuraavan tiedon haltiaylimyksen ulkonäköön: “At these words Imric cocked his long pointed ears forward and his ivory-white face tautened.” (Anderson 2010, 6). Haltioiden fyysisiin ominaisuuksiin annetaan myöskin lisävalaistusta joitakin sivuja myöhemmin: “Like all elves, he had a rippling liquid cat-grace in his movements, he went swift and silent and easy as a questing wind down to the dungeons.” (Anderson 2010, 9). Yhdistelemällä edellä annetut tiedot saamme kokoon melko tyyppillisen haltiarepresentaation, jossa haltia kuvataan erittäin pitkäikäiseksi, sulavasti liikkuvaksi,

vaaleahiuksiseksi ihmisen kaltaiseksi olennoiksi, jolla on suipot korvat. Teoksen henkilöihahmoista löytyy myös naispuolisia haltioita, joita kohdatessaan päähenkilö Skaflocin sisar Freda kokee alemmuudentuntoa: “As they entered another great room, whose vaulted ceil was hidden in its own awesome height, Freda saw a woman so lovely she had never imagined the like. Elf she was, with an unearthly beauty that was cold and subtle and resistless. Beside that white goddess, Freda felt small and plain and afraid.” (Anderson 2010, 76.) Fredan suhtautumista haltioiden voimaan voidaan kutsua ihailevaksi, kun hän myöhemmin katselee näiden sotajoukkoa:

Freda was much taken with watching that eerie host gather. The sight of those unhuman warriors gliding noiselessly through dusk and moonlight, their alien visages half hidden to her eyes and all the stranger for that, sent waves of shock and delight, fear and pride, through her. It was a kingly power over which Skafloc had the lordship – but not one of man’s world. (Anderson 2010, 95.)

Ihailusta huolimatta Freda, toisin kuin haltioiden kasvattama Skafloc, ei tunne haltioita itselleen läheisiksi tai ihmisten maailmaan kuuluviksi. He ovat hänelle outoja, ylimaailmallisia ja ei-inhimillisiä olentoja.

Cluten ja Grantin (1999, 316) mukaan J.R.R. Tolkienin *The Lord of the Rings* on se teos, joka saattaa loppuun haltiahahmon kehityksen aikuisempaan suuntaan. Koska teos on niin merkityksellinen, esittelen sen representaatioita hieman laajemmin. Ensimmäisen hieman reilun kahden sadan sivun aikana haltioista ei irtoa juuri muuta tietoa ulkonäön puolesta kuin kaunis ulkomuoto, esimerkkinä Frodon määritelmä *fairest folk*. Haltioiden oma kieli mainitaan myös tässä yhteydessä ja teoksen kertoja antaa sille saman määreen kuin puhujiensa ulkonäkö, *fair*. (Tolkien 1995, 77—78.)

Enemmän yksityiskohtia alkaa selvitä vasta Frodon saavuttua Rivendelliin. Frodon toipumisen kunniaksi järjestetään juhlaillallinen ja juhlavieraiden joukossa (joka koostuu pääosin haltioista) ovat muun muassa illan isäntä Elrond, Frodoa auttanut Glorfindel sekä Elrondin tytär Arwen. Näistä henkilöistä Tolkien antaa erään koko teoksen laveimmista haltiahahmon kuvauksista. Ensimmäisenä kuvataan Glorfindel: ”Gandalf was shorter in stature than the other two; -- Glorfindel was tall and straight; his hair was of shining gold, his face fair and young and fearless and full of joy; his eyes were bright and keen, and his voice like music; on his brow sat wisdom, and in his hand was strength.” (Tolkien 1995, 220.) Haltiaylimys Elrond saa yksityiskohtaisemman kuvauksen:

The face of Elrond was ageless, neither old nor young, though in it was written the memory of many things both glad and sorrowful. His hair was dark as the shadow of twilight, -- his eyes were grey as a clear evening, and in them was a light like the light of stars. Venerable he

seemed as a king crowned with many winters, and yet hale as a tried warrior in the fullness of his strength. (Tolkien 1995, 220–221.)

Elrondin kyvyistä olemme saaneet tietoa jo aiemmassa vaiheessa, kun Gandalf kertoo Bruinenin kahlaamalla nousseen tulvan olleen Elrondin työtä: ”Elrond commanded it -- The river of this valley is under his power, and it will raise in anger when he has great need to bar the Ford.” (Tolkien 1995, 218.) Elrondilla on siis ilmeisesti jonkinlainen maaginen kyky hallita hallitsemansa laakson jokea, mutta lukijalle ei tarjota mitään tarkempia johtolankoja siitä, miten tämä tapahtuu. Pisimmän kuvauksen kohteena on kuitenkin Elrondin tytär Arwen, jonka harvan kuolevaisen sanotaan nähneen:

-- and there sat a lady fair to look upon, and so like was she in form of womanhood to Elrond that Frodo guessed that she was one of his close kindred. Young she was and yet not so. The braids of her dark hair were touched by no frost; her white arms and clear face were flawless and smooth, and the light of stars was in her bright eyes, grey as a cloudless night; yet queenly she looked, and though and knowledge were in her glance, as of one who has known many things that years bring. (Tolkien 1995, 221.)

Mielenkiintoista on, että Arwen, kuvataan kuningatarmaiseksi ja että hänen katseestaan näkyy tietoa siitä, mitä vuodet tuovat tullessaan. Kun edellä mainittua tarkastelee teoksen lopun tapahtumien valossa, on selkeää, että Tolkien antaa tässä viitteen Arwenin osasta tulla ihmiseksi ja ihmisten kuningattareksi. Neljäs laveampi kuvaus löytyy hieman toistasataa sivua myöhemmin, kun saattue saapuu Lothloriëniin, ja Frodo kohtaa Celebornin ja Galadrielin:

On two chairs beneath the bole of the tree and canopied by a living bough there sat, side by side, Celeborn and Galadriel. They stood up to greet their guests, after the manner of Elves, even those who were accounted mighty kings. Very tall they were, and the Lady no less tall than the Lord; and they were grave and beautiful. They were clad wholly in white; and the hair of the Lady was of deep gold, and the hair of Lord Celeborn was of silver long and bright; but no sign of age was upon them, unless it were in the depths of their eyes; for these were keen as lances in starlight, and yet profound, the wells of deep memory. (Tolkien 1995, 345.)

Tarkastellessani Tolkienin tapaa esitellä mahtavampia haltiahahmojaan en voinut välttyä vertaamasta niitä saagojen tapaan esitellä henkilöahmoja. Otan seuraavaksi kaksi katkelmaa Njallin saagasta, ensimmäisenä kuvaus Hallgerdasta, Hauslin tyttärestä ja sen jälkeen saagan pääsankarin Njallin kuvaus:

Now, it must be told how Hallgerda, Hauskuld's daughter, grows up, and is the fairest of women to look on; she was tall of stature, too, and therefore she was called "Longcoat". She was fair-haired, and had so much of it that she could hide herself in it; but she was lavish and hard-hearted. (*The Story of Burnt Njal* 2006/1900, loc. 967/7188.)

There was a man whose name was Njal. He was the son of Thorgeir Gelling, the son of Thorolf. Njal's mother's name was Asgerda. Njal dwelt at Bergthorsknoll in the land-isles; he had another homestead on Thorolf'sfell. Njal was wealthy in goods, and handsome of face; no beard grew on his chin. He was so great a lawyer, that his match was not to be found. Wise too he was, and foreknowing and foresighted. Of good counsel, and ready to give it, and all that he advised men was sure to be the best for them to do. (*The Story of Burnt Njal* 2006/1900, loc. 1275/7188.)

Tolkienin mahtavampien haltioiden kuvauksessa on paljon samankaltaisuutta saagojen henkilöhahmojen esittelytavan kanssa. Saagoissa henkilöhahmon sukulaissuussuhde on esittelyn ensimmäinen osa. Sen jälkeen hahmosta annetaan lyhyt, usein parin virkkeen mittainen kuvaus, joka kertoo jotain tämän ulkomuodosta, mutta myös luonteesta. Hahmon luonteenpiirteet määrittävät suuresti tämän toimintaa tarinassa ja näin saadaan luotua henkilöhahmo, joka on vähäisistä annetuista tiedoista huolimatta syvälinen. (Scholes et al. 2006, 171—173.) Kuten huomaamme, Tolkien ei kerro hahmojen sukulaissuhteita, mutta muilta osin kuvaukset muistuttavat suuresti saagojen vastaavia. Ulkomuodon puolesta kuvauksissa kerrotaan vain joitain ulkoisia piirteitä ja tärkeimmät hahmoa määrittävät ominaisuudet tulevat yleensä kuvauksen lopussa, Hallgerdan kohdalla tuhlaavaisuus ja kovasydämyys ja Njallin kohdalla viisaus ja kyky ennakoita. Samankaltaisia henkilökuvaus tapaa myös muista saagoista (mm Anon 2006/1899, loc. 252, 280/3050; Anon 2006/1880, loc. 228, 258/570). Samankaltaisuutta lisää Tolkienin tapa muodostaa kuvauksistaan valtavan pitkiä virkkeitä yhdistelemällä lauseita puolipisteillä, aivan kuten saagoissa tapahtuu.

Saagoissa ei myöskään koskaan mennä henkilöhahmon sisälle, vain tekoja ja sanottua kuvataan, mutta ajatuksia ei koskaan analysoida (Scholes et al. 2006, 172). Edellä olevaa ei pidä kuitenkaan tulkita siten, etteivätkö saagojen henkilöhahmot ilmaisisi ajatuksiaan sanallisessa muodossa. Täsmennän tätä seuraavalla esimerkillä Njallin saagasta:

Gunnar rode home, and gave Njal good gifts, and thanked him for the care he had taken of his goods, Kolskegg urged him on much to ride to the Thing, saying, "There thy honour will grow, for many will flock to see thee there". "That has been little to my mind," says Gunnar, "to make a show of myself; but I think it good and right to meet good and worthy men." (*The Story of Burnt Njal* 2006/1900, loc. 1625/7188.)

Katkelmassa mainittu Gunnar on juuri palannut menestyksekkäältä sotaretkeltä idästä, ja Njal on varoittanut häntä, että tämä voi saada vihamiehiä herättämällä kateutta muissa. Gunnar ilmaisee katkelmassa varsin selkokielellisesti kiinnostuksen puutteensa esitellä itseään käräjillä (ja siten mahdollisesti herättää kateutta). Ajatusta ei kuitenkaan esitetä Gunnarin sisäisenä mentaalisenä toimintana, vaan äänen lausuttuna ajatuksena. Toisin sanoen teksti ei mene Gunnarin ”pään sisälle”. Tolkienin haltiahahmojen ajatukset esitetään hyvin samalla tavalla esimerkiksi Elrondin kohdalla,

joka kertoo epäilyksistään ja tuntemuksistaan valitessaan sormuksen saattueen kahta viimeistä jäsentä:

'You speak gravely', said Elrond, 'but I am in doubt. The Shire, I forebode, is not free now from peril; and these two I had thought to send back there as messengers, to do what they could, according to the fashion of their country, to warn the people of their danger. In any case, I judge that the younger of these two, Peregrin Took, should remain. My heart is against his going.' (Tolkien 1995, 269.)

Saagoista peräisin olevia aineksia löytyy jo Tolkienin aiemmasta *The Hobbit*-teoksesta. Tom Shippey (2012, 90, 94) näkee teoksen joissakin hahmoissa (muun muassa Beornissa) ja juonen käännteissä yhtäläisyyksiä islantilaisiin saagoihin ja Jane Chance (2010, 16) toteaa *The Lord of the Rings* -teoksen tarinan itsessään muistuttavan saagaa. Tolkien oli perehtynyt skandinaaviseen *Eddatarustoon* ja oli hyödyntänyt sitä jo *The Hobbit* -teoksessa, esimerkiksi kääpiöiden nimet oli haettu *Völuspá*-runosta (Shippey 2012, 79) ja itsensä velho Gandalfinkin nimi löytyy samaisesta kääpiöiden nimien listasta, tosin muodossa Gandalfr (*Eddan jumalrunot* 1998, 219). Koska Tolkien oli varsin hyvin perehtynyt saagoihin ja oli hyödyntänyt aineksia niistä jo aiemmin, on mahdollista, että näin on tapahtunut myös haltioiden kuvausta rakennettaessa.

Jos koostamme katkelmista kuvauksen Tolkienin haltioista, vaikuttaisi siltä, että he ovat pitkiä, (osa ainakin pidempiä kuin Gandalf) ja hoikkia. Ulkomuotonsa puolesta he ovat kauniita ja hiusten väri vaihtelee kullan tai hopean värisestä tummaan. Silmien väriä kuvattaessa käytetään ilmauksia ”harmaa kuin kirkas tai pilvetön ilta” ja tämän voinee tulkita jonkinlaiseksi siniharmaan sävyksi. Vaikka Glorfindelin, Galadrielin ja Celebornin silmien väriä ei mainita, yhdistää kaikkien kolmen katsetta se, että ne ovat kirkkaat tai että niissä näkyy tähtien kaltainen valo. Ulkonäköä yhdistää tietty iättömyys. Elrondin, Galadrielin ja Celebornin kohdalla tämä kerrotaan eksplisiittisesti ja Arwenin kohdalla se kuvataan ilmauksella ”Young she was and yet not so.” (Tolkien 1995, 221). Miten haltioiden luonnetta ja sisintä sitten kuvataan? Glorfindelin luonteenpiirteitä kuvataan kasvoista heijastuvilla ominaisuuksilla, rohkeudella, ilolla ja kulmilta näkyvällä viisaudella. Elrondin kasvoista on nähtävissä kokemus, niin ilot kuin surut ja muusta ulkoisesta olemuksesta arvokkuus ja terveys. Arwenin kohdalta nämä attribuutit ovat kauneuden ohella, kuningatarmaisuus ja tietoisuus tulevasta (kohtalostaan). Galadrielin ja Celebornin osalta tärkeimmiksi määreiksi vaikuttaisivat nousevan vakavuus, tarkkanäköisyys ja syvällisyys.

Tässä on poimittuna muutamia Sapkowskia edeltäviä haltioiden representaatioita, kronologisessa järjestyksessä esiteltynä. Olen joutunut rajaamaan tätä lukua, jotta tutkielmani ei paisuisi liian suureksi ja näin ollen olen joutunut valikoimaan mukaan vain joitakin esimerkkejä, nojautuen 1900-

luvun edustajissa pitkälti *Encyclopedia of Fantasy*n mainitsemiin teoksiin. Edellä esiteltyjen kolmen viimeisimmän teoksen haltioiden henkilöahmoja yhdistää se, että he ovat kyvyiltään ihmisiä ylempänä. Tämä pätee myös haltioiden fysiikkaan, he ovat erittäin pitkäikäisiä, elleivät suorastaan kuolemattomia. Dunsanyn teoksessa haltiat edustavat Erlin kuningaskunnan parlamentille jotain haluttavaa maagisten kykyjensä vuoksi ja Poulsenin haltiat herättävät Fredassa outoudestaan huolimatta ihailua ja ylpeyttä. Tolkienin haltioiden kuvaukset sisältävät runsaasti positiivisia attribuutteja, kuten *fearless*, *venerable*, *fair* ja *beautiful*. Haltioiden johtajien kykyihin viitataan yleensä vain implisiittisesti, pois lukien Gandalfin maininta Elrondin kyvystä hallita oman laaksonsa jokea (Tolkien 1995, 218). En löydä kyseisistä teoksista viitteitä siitä, että haltioihin suhtauduttaisiin väheksyvästi, vaikka kaikki henkilöahmot eivät suhtaudu heihin täysin varauksettomasti, kuten esimerkiksi Rohanin ratsumiehet (Tolkien 1995, 422).

3 VIIMEISEN TOIVOMUKSEN MAAILMA, TEEMA JA MOODI

3.1 Sapkowskiin *Viimeisen toivomuksen* fiktiivinen maailma

Otsikkoni kuulostaa kunnianhimoisemmalta kuin sen on tarkoitus. En aio tehdä tässä luvussa tyhjentävää selontekoa Sapkowskiin koko fiktiivisestä maailmasta, vaan avata sitä tutkielmani osalta tarpeellisilta kohdin tukeutuen Lubomír Doleželin (1998) teoriaan fiktiivisistä maailmoista. Hän määrittelee kirjallisuuden fiktiivisen maailman pieneksi mahdolliseksi maailmaksi, joka on muotoutunut spesifien globaalisten rajoitusten mukaisesti ja joka sisältää rajallisen määrän yksilöitä, jotka voivat olla olemassa yhtäaikaisesti (Doležel 1998, 20). Mahdolliset maailmat eivät ole jotain itsestään olemassaolevaa, vaan ovat jonkin henkilön rakentamia, ja mahdollisia maailmoja voidaan löytää myös luonnontieteiden ja historian tutkimuksen piiristä. Fiktion mahdolliset maailmat ovat esteettisten aktiviteettien tuloksia, jotka on rakennettu semioottisten järjestelmien avulla. (Doležel 1998, 13—15.) Fiktiiviset maailmat ja niiden fiktiiviset partikulaarit ovat ontologiselta statukseltaan toteutumattomia mahdollisuuksia. Tämä erottaa ne todellisista henkilöistä, tapahtumista ja paikoista. Koska fiktiiviset entiteetit ovat toteutumattomia mahdollisuuksia, on tästä seurauksena se, että ne ovat kaikki ontologisen statuksensa vuoksi yhtä lailla fiktiivisiä. Jos fiktion voidaan nähdä luovan mahdollisia maailmoja, eivät nämä ole sidottuja jäljittelemään todellista maailmaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö ne voisi muistuttaa sitä tai olla johdettavissa siitä. Mahdollisilla maailmoilla (kuten todellisellakin maailmalla) on omat sääntönsä, jotka säätelevät sitä, millaiset rakenneosat ovat mahdollisia. Vain ne entiteetit, jotka ovat näiden sääntöjen mukaisia, ovat sallittuja. (Doležel 1998, 16—19.) Koska kirjallisuuden mahdolliset maailmat on rakennettu semioottisten merkkijärjestelmien avulla, ei niihin ole suoraa pääsyä, vaan tämä tapahtuu semioottisten kanavien ja informaation prosessoinnin kautta. Lukija pääsee fiktiiviseen maailmaan lukemalla ja prosessoimalla tekstiä. Tekstin kirjoittaja on rakentanut maailman kirjoittaessaan tekstin ja tätä tehdessään hän on antanut ohjeita siitä, miten lukijan tulisi rekonstruoida maailma lukiessaan tekstiä. Kirjallisuuden fiktiiviset maailmat ovat myös epätäydellisiä. (Doležel 1998, 20—22.) Esimerkkinä tästä voisi toimia se, kuinka lukijalle annetaan tieto siitä, että haltiat on ajettu pois Dolina Kwiatówista (suom. Kukkalaakso) (OŽ, 176—177), mutta syytä tähän ei tuoda esille eksplisiittisesti tai ainakaan luotettavan kertojan sanomana.

Teorian mukaan tarinat vaativat ainakin yhden henkilön asuttaman fiktiivisen maailman. Nämä narratiiviset maailmat voidaan jakaa kahteen pääryhmään: yhden henkilön tai monen henkilön maailmoihin. Näistä jälkimmäinen vaatii vähintään kahden henkilön olemassaolon ja toiminnan. Henkilöiden välillä voi olla kanssakäymistä. Kanssakäymisen eräs muoto on kommunikaatio, jossa

informaatiota vaihdetaan semioottisten aktien avulla. Kommunikaatio voi olla yksilöiden tai ryhmien välistä. Ryhmät puolestaan voivat muodostaa instituutioita kyetäkseen monimutkaisempaan sosiaaliseen kanssakäymiseen. Molemmat edellä mainitut, henkilöiden asuttamat maailmat, ovat inhimillisen tai inhimillisen kaltaisen olemassaolon tila, narratiivin maailma. (Doležel 1998, 32—33.) Määritelmästä voimme päätellä, että *Viimeisen toivomuksen* maailma edustaa monen henkilön maailmaa, koska teoksessa esiintyy enemmän kuin yksi henkilöhahmo. Se on fiktiivinen maailma, jossa ihmiset ja ihmisen kaltaiset olennot ovat kanssakäymisessä toistensa kanssa. VT:n maailmassa sen säännöt mahdollistavat entiteeteistä ihmisten ja fantasiaolentojen samanaikaisen olemassaolon. Myöskin taikuus on mahdollista, kuten teoksesta tulee ilmi. Doleželin (1998, 114—115) fiktiivisten maailmojen modaliteettien mukaan VT:n maailma olisi näin ollen modaliteetiltaan fyysisesti mahdoton eli yliluonnollinen maailma. Kirjallisuustieteen teoreetikoiden määritelmät fantasiasta vaihtelevat, mutta juuri tämä seikka, mahdottoman olemassaolo, vaikuttaa olevan määritelmiä yhdistävä tekijä (James & Mendehlon 2012, 1). Esimerkiksi Tzvetan Todorovin (1975, 41—42, 54) fantastisia elementtejä sisältävien genrejen typologiassa tämän kaltaiset narratiivit kuuluvat kategoriaan *marvelous*, ja niiden tapahtumien ja ilmiöiden yliluonnollisuus on lukijan hyväksymää, eikä yllätä tai hämmästyttää lukijaa.

Vaikka VT:n maailma on yliluonnollinen, on myös sen yliluonnollisuudella rajansa. Aivan samoin kuin meidän maailmamme, on silläkin omat olentonsa, jotka eivät ole mahdollisia. Teoksen päähenkilö, noituri Geralt törmää tällaisiin olentoihin etsiessään töitä maaseudulla, ja paikalliset asukkaat kuvailevat hänelle laajasti erilaisia hirviöitä, joita Geraltin tietämyksen mukaan ei ole edes olemassa (OŽ 172—173). Taikuuden ja yliluonnollisten olentojen olemassaolosta huolimatta maailma vaikuttaa noudattavan muilta osin pitkälti oman maailmamme fyysisiä rajoituksia ja muistuttavan sitä monilla tavoin. Ihmisten (ja osin haltioiden) fysiikka vaikuttaa vastaavan meidän omaamme. Ihmiset vanhenevat ja kuolevat, aliravitsemus näkyy ulkoisesti ja aiheuttaa sairauksia (OŽ 163, 206). Ihmiset viljelevät maata tai työskentelevät eri ammateissa. Teoksen luontokin tarjoaa meille tuttuja kasveja ja eläimiä, kuten koivuja, hirviä ja sorsia (OŽ 42, 174). Ihmisten viljelyskasvit ovat täysin todellisen maailman kasveja vastaavia (OŽ, 176).

Yhteiskuntajärjestykseltään ja teknologiselta kehitysasteeltaan VT:n maailma vaikuttaa vastaavan keskiaikaista ihmisten maailmaa. Jo teoksen alku, jossa Geralt saapuu Wyzimaan, tuntuu kuvaavan keskiaikaista kaupunkia. Kertoja mainitsee ammatteja (köydentekijä, satulaseppä, nahkuri), jotka viittaavat keskiaikaiseen miljööseen. (OŽ, 7.) Vaikutelmaa vahvistaa henkilöhahmojen aseistus, Geraltin miekka ja Wyziman kastellaanin pöydällä oleva tappara (OŽ, 11). Myöhemmin mainitaan

esine (OŽ, 56), joka kuuluu selkeästi keskiaikaiseen aseistukseen. Tämä ase on erityinen tappara, aamutähti, joka osaltaan vahvistaa viittausta keskiaikaan. Teoksen monille yhteiskuntaluokille ja niiden edustajille löytyy myös vastineensa todellisesta maailmasta. Henkilögalleriasta löytyy papiston, aateliston ja kuninkaallisten sukujen edustajia (OŽ, 18, 38, 72). Näiden eri ryhmien edustajat ovat keskenään kanssakäymisessä yksilötasolla tarinassa, joissain tapauksissa siten, että he ajavat omia henkilökohtaisia intressejään. Maantieteeltään VT:n maailma on jakautunut valtakuntiin, joista muutamia mainitaan hallitsijoineen. Joillakin näistä valtakunnista on keskenään ristiriitoja esimerkiksi maa-alueista. (OŽ 10, 12.) Kanssakäymistä esiintyy siis yhteisöjenkin välillä, eikä tämä kanssakäyminen ole aina rauhanomaista, kuten edellä ilmenee. Kun kanssakäyminen siirtyy yksilötasolta ryhmien tasolle, on Doleželin (1998, 110—111) mukaan kysymys sosiaalisesta maailmasta, jossa yksilön toimintaan vaikuttavat omien tavoitteiden ja pyrkimyksien lisäksi myös ryhmien arvot ja valtarakenteet. Ulkoisilta puitteiltaan VT:n maailma on siis pitkälti todellisen maailman keskiaikainen vastine. Sitä voisi luonnehtia vaihtoehtoiseksi keskiaikaiseksi maailmaksi, joita voidaan tavata muissakin fantasiateoksissa, kuten Saricks (2009, 268) toteaa.

Mahdollisilla maailmoilla oli muitakin rajoituksia kuin se, mikä on mahdollista ja mikä ei. Rajoitettua on myös se, mikä on kiellettyä, pakollista tai kiellettyä. Nämä ovat maailman deonttisia modaliteetteja ja ne voivat olla esimerkiksi eksplisiittisesti ilmaistuja sääntöjä, rajoitteita tai lakeja, mutta myös kaikessa hiljaisuudessa hyväksytyjä konventioita. (Doležel 1998, 120.) VT:n maailma tuntuu pääosin noudattavan samoja sääntöjä kuin mikä tahansa monimutkaisemmista sosiaalisista rakenteista koostuva maailma. Esimerkiksi toisten omaisuuden vieminen luvatta on varastamista myös Sapkowskiin fantasiamaailmassa (OŽ, 57). Kaupungeilla ja valtakunnilla on tosin omia sääntöjään ja lakejaan, joita on noudatettava. Geralt törmää erääseen tällaiseen sääntöön yrittäessään viedä loukkaantunutta Valvattia yöllä Rinden kaupunkiin hoidettavaksi. Portin vartija toteaa, että pääsy vaatisi joko lupakirjeen tai aatelisarvon, joita kumpaakaan Geraltilta ei löydy. Kaupungin muurien ulkopuolella hän kohtaa kaksi haltiaa ja puolihaltian, joka on ritari. Viimeksi mainittu on nimeltään Vratimir, mutta koska hän on syntynyt avioliiton ulkopuolella ja on ihmisen ja haltian sekoitus, ei häntä voida pitää ”oikeana” aatelisena. Vratimir ei pysty näin ollen auttamaan Geraltia kaupunkiin pääsyssä. Haltioista toinen, Chireadan, toteaa, että laki ei tunne poikkeuksia heidän kaltaisilleen. (OŽ, 226.) Miten Vratimirin aatelmiehen statuksen puuttuminen tulisi tulkita? Sapkowski yhdistää samaan virkkeeseen kaksi mahdollista syytä: avioliiton ulkopuolella syntymisen ja puoliverisyyden. Molemmat lienevät valideja syitä, mutta lisätietoa asiaan tuo Chireadanin toteamus ”takich jak my”, meidän kaltaisillemme. Se on viittaus kolmen miehen etniseen alkuperään, he ovat haltioita tai ainakin puoliksi haltioita. Syy Vratimirin lailliseen

asemaan lienee siis hänen syntyperänsä molemmat ominaisuudet, ja lisäksi Chireadanin lausahdus viittaa siihen, että haltiat eivät ainakaan saisi poikkeuslupaa päästä kaupunkiin. Tulkitsen edellä olevaa siten, että kaupungin säännöt syrjivät haltioita. Heidän toisen luokan kansalaisuutensa löytyy siten jo teoksen deonttisista rajoituksista.

Fiktiivisen maailman aksiologiset modaliteetit määrittävät, mikä on hyvää ja mikä paha. Niiden pääasiallinen vaikutus on muuttaa fiktiivisen maailman entiteetit joko arvoiksi tai arvoa vaille oleviksi. Maailman arvottamiseen vaikuttavat paitsi aksiologiset säännöt myös subjektiiviset arvostukset. Arvostetut, ja sitä kautta haluttavat asiat ovat usein toimeenopaneva voima narratiivissa, jotka käsittelee tämän haluttavan asian haltuun hankkimista. (Doležel 1998, 123—124.) Fantasiagenren puolella esimerkkinä tämän kaltaisesta narratiivista voidaan ottaa vaikkapa J. R. R. Tolkienin *The Hobbit*, jossa kääpiöiden retkikunta lähtee Bilbo-hobitilla vahvistettuna tavoittelemaan Smaug-lohikäärmeen vartioimaa aarretta. Tällaisia narratiiveja kutsutaan myös joko *quest* tai *high fantasy:ksi*. Philip Martin (2009, loc 697—699/3090) kuvailee korkeaa fantasiaa seuraavasti: “The main trait that sets this group apart: high fantasy is about lofty purpose, with great struggles in which entire ways of life are at stake. It reflects the idiom of Crusade or Quest. With a sense of grand destiny, this ring of fantasy tackles head-on the question of Good and Evil.” W. A. Seniorin (2012, 190) mukaan korkean fantasian sankari on usein keskiverto henkilö, jolla on piileviä kykyjä ja joka lähtee vastahakoisesti suorittamaan saamaansa tehtävää. VT ei kuitenkaan edusta perinteistä korkeaa fantasiaa, mutta palaan tähän seikkaan luvussa 3.2. VT:n maailmassa aksiologinen modaliteetti on johtanut Kukkalaakson alkuperäisten asukkaiden, haltioiden, karkoittamiseen mailtaan. Laakso on erittäin hedelmällinen, ja tämä lienee ollut syynä ihmisten invaasioon alueelle. Maa on ollut tuottoisuutensa vuoksi haluttava, ja jotta ihmiset ovat kyenneet hyödyntämään sitä, on haltiat täytynt ajaa pois alueelta. Asiaa ei tekstissä esitetä eksplisiittisesti, ja esimerkiksi paikallinen asukas Nokkonen toteaa vain esi-isiensä karkoittaneen haltiat laaksosta, selittelemättä sen tarkemmin syitä tähän (OŽ, 177).

Viides ja viimeinen fiktiivisiä maailmoja rajoittava modaliteetti on episteeminen. Doležel (1998, 126) määrittelee sen seuraavasti: “The modal system of knowledge, ignorance, and belief imposes epistemic order on the fictional world. Codexal epistemic modalities are expressed in social representations, such as scientific knowledge, ideologies, religions, cultural myths.” Tietämättömyys ja väärät uskomukset kuuluvat siis tämän modaliteetin piiriin. VT:n maailmassa voi törmätä useissa kohdin ihmisten tietämättömyyteen. Heidän tietonsa asioista on monissa tapauksissa rajattua, vanhentunutta tai jopa virheellistä, kuten esimerkiksi Kukkalaakson asukkaiden tieto hirviöistä ja niiden karkoittamiseen käytettävistä keinoista (OŽ, 186—187).

Haltioihin liittyvään uskomuksiin voi törmätä Geraltin keskustellessa erään kylän vanhimman kanssa. Tämä kertoo vuorilla asuvista haltioista seuraavaa: ”Tam elfy mieszkaja, tam jest ichnie królestwo. Pałace ichnie, powiadam wam, całe są ze szczerego złota. Oho, panie! Elfy, powiadam wam. Zgroza.” (OŽ, 172.) Vuonna 2010 ilmestyneessä suomennoksessa edellä oleva katkelma on suomennettu seuraavasti: ”Siellä asuu haltioita, siellä on niitten valtakunta. Ja kuulkaa, niitten palatsit ovat kullasta. Tosi on, herra noituri! Ja haltiat, kuulkaas kun sanon, ne vasta ovat kauheita.” (VT, 199.) Kylän vanhin on vakuuttunut haltioiden rikkaudesta, mutta myös toisaalta siitä, että nämä ovat kauheita. Hieman myöhemmin hän luettelee olentoja, joita ei Geraltin tietämyksen mukaan ole olemassakaan, ja mainitsee niiden alkuperäksi jo aiemmin mainittujen haltioiden asuttaman alueen (OŽ, 172). Haltioihin liittyy myös tietämättömyyttä siinä muodossa, että heistä tai heidän edesottamuksistaan ei edes haluta tietää. Näin on asian laita Valvatin kysyessä heille kyydin tarjonneelta Nokkoselta ihmisten ja haltioiden kanssakäymisestä Kukkalaaksossa. Nokkosen ainoa vastaus tiedusteluun on: ”Oni sobie, my sobie.” (OŽ, 177.) Suomennoksessa lausahdus on käännetty seuraavasti: ”Emme puutu toistemme asioihin. He elelevät omiensa parissa, me omiemme.” (VT, 204.) Teoksen ihmisten henkilöhahmoista irtoaa siis varsin niukanlaisesti tietoa haltioista ja osa siitäkin vaikuttaa olevan varsin epäluotettavaa. *Viimeisen toivomuksen* haltiat ovat teoksen ihmisten henkilöhahmoille normaalin ulkopuolelle kuuluvia olentoja. Teoksessa *The Grottesque* Edwards ja Graulund toteavat normaaliuden määrittelemisestä seuraavaa:

After all, we must remember that normalization is a powerful discourse for control and institutionalization, for dominant institutions sanction certain forms of ‘normalcy’, and this always comes at the expense of others, which are constituted by contrast as abnormal, inferior or even shameful. This lack of ‘normalcy’, indeed the very idea of normality itself, can lead to an uneven distribution of shame in people’s lives, resulting in the negative consequences of exclusion, demonization and even violence. (Edwards & Graulund 2013, 9.)

VT:n haltiat ovat olentoja, jotka ihmiset sulkevat oman yhteisönsä ulkopuolelle. Heitä demonisoidaan ja voidaan jopa kohdella väkivaltaisesti, kuten teoksessa ilmenee.

3.2 *Viimeisen toivomuksen* henkilöhahmoista

Ihmiset muodostavat suuren osan VT:n hahmogalleriasta. Pääosa heistä omaa samat ominaisuudet kuin mekin, joten he ovat fyysisiltä kyvyiltään normaaleja (Doležel 1998, 118). He ovat teknologisen kehityksensä asteelta keskiaikaisella tasolla, ja tämä kuvastuu heidän vaatetuksestaan, työkaluistaan ja asumuksestaan. Joukosta löytyy kuitenkin yksittäisiä ihmisiä, joiden kyvyt ylittävät muiden vastaavat. Teoksen päähenkilö Geralt on tällainen yksilö. Hänen fyysisiä kykyjään on

tehostettu mutaatiohoidoilla, ja tämän takia muun muassa hänen pimeänäkökykynsä on huomattavasti ihmisten vastaavaa parempi (OŽ, 100, 119). Tällöin voidaan Doleželin (1998, 118) mukaan puhua hypernormaalista henkilöstä. Geraltin poikkeukselliset fyysiset kyvyt eivät ole kuitenkaan tulleet ilman kääntöpuolia. Mutaatiohoitojen seurauksena hänen hiuksensa ovat muuttuneet valkoisiksi ja hänen silmiensä pupillit muistuttavat toiminnaltaan eläimien vastaavia (OŽ, 119, 233). Geraltin ulkoinen erillaisuus aiheuttaa sen, että hän kohtaa itse myös ennakkoluuloja (OŽ, 96) ja on ulkopuolinen, toinen, ihmisten joukossa. Ylivertaiselta fysiikaltaan Geralt edustaa seikkailufantasian sankaria. Tämä onkin se genre, jota VT edustaa. Philip Martin kuvaa teoksessaan *A Guide to Fantasy Literature* (2009, loc 751—754/3090) korkean fantasian ja seikkailufantasian eroa seuraavasti:

While similar in many respects to high fantasy, the adventure version of the genre has a different core philosophy. Unlike high fantasy, which tends to elevate its story to noble Crusade or Quest, the distinguishing characteristic of this second great cluster of fantasy is that it embraces the notion of adventure for its own sake. The over-riding purpose is to seek adventures, small and large, and to have a rollicking good time doing it.

Syy Geraltin seikkailujen etsimiselle on hänen ammattinsa, noituri. Olen maininnut Geraltin ammatin jo aiemmin, mutta viimeistään nyt lienee syytä selvittää, mitä moinen epiteetti tarkoittaa. Sapkowskiin noituri on ammattimainen hirviöiden metsästäjä, joka karkoittaa tai ottaa hengiltä yliluonnollisia olentoja, jotka ovat haitaksi tai vaaraksi ihmisille (OŽ, 11, 89, 119). Tätä työtä hän tekee palkkaa vastaan. Geraltin ammatti on, kuten Valvatti asian toteaakin, eräänlainen paradoksi. Noiturit puhdistavat maailmaansa hirviöistä ja näin toimiessaan tekevät itsestään ennen pitkää tarpeettomia. Ihmiset ovat *Viimeisen toivomuksen* maailmassa valloittajia, jotka ottaneet haltuunsa yliluonnollisten olentojen aiemmin asuttamia alueita. Noiturit kuuluvat osaksi tätä kehitystä, he auttavat ihmisiä turvaamalla näitä hirviöitä. Noitureiden toiminta on ollut tehokasta ja hirviöitä tavataan yhä vähemmän ja edessä on aika, jolloin noiturit tulevat tarpeettomiksi. (OŽ, 168—169.)

Vaikka elannon hankkiminen on seikkailujen suurin syy, löytyy Geraltilta moraalinen säännöstö, jota hän noudattaa. Hän ei esimerkiksi ole suostuvainen tappamaan älyllisiä hirviöitä tai ihmisiä rahasta (OŽ, 89, 192). Tämä säännöstö on hänen itsensä kehittämä (OŽ, 121), ja vaikka sitä ei ole kirjoitettu kaikilta osin tekstiin auki, en voi välttyä tuntemukselta, että kyynisyydestään ja antisankarimaisuudestaan huolimatta Geralt kirjoittaa tätä säännöstöä uudelleen tehdäkseen asioita, jotka ovat ”oikein”. Moraalinen säännöstö on Martinin (2009, loc 890—892/3090) mukaan seikkailufantasian keskeinen piirre: ”Accordingly, throughout the fantasy adventure tale runs a distinct thread: a moral code. Adventure fantasy glorifies the cult of the good knight, gallivanting about to save those in distress, freeing all from the cruel yoke of monster, dragon, or pirate.”

Moraalisesta säännöstöstä kiinni pitäminen asettaa Geraltin usein vaarallisiin tilanteisiin tai jopa johtaa katastrofaalisiin seurauksiin, kuten teoksen luvussa Pienempi paha, jossa Geralt aiheuttaa verilöylyn yrittäessään estää aseellisen konfliktin (OŽ, 111—117).

OŽ:ssa esiintyy luonnollisestikin myös lukuisa joukko yliluonnollisia henkilöitä. Doleželin (1998, 116) mukaan tällaisia ovat henkilöitä, jotka ovat fyysisesti mahdottomia ja jotka monesti omaavat kykyjä, jotka ylittävät tavallisen ihmisen vastaavat. Osa näistä hahmoista on hybridisiä, sillä he ovat pääosin samoilla ominaisuuksilla varustettuja kuin muut kyseisen maailman hahmot (he ovat esimerkiksi ihmisiä), mutta ovat kykeneviä tekemään yliluonnollisia asioita. Vaikka monet teoksen hahmot ovat monilta osin fantasiakirjallisuuden vakiohahmoja, kuten haltiat ja velhot, lienee syytä nostaa esille, että Sapkowski ammentaa hahmojaan myös muualta kuin fantasiagenren perinteisistä lähteistä. Tämän on huomannut myös Jukka Halme (2011) kirja-arvostelussaan. Hän toteaa Sapkowskiin hyödyntävän teoksessaan itäeurooppalaista mytologiaa ja sen hahmoja. Osa VT:n yliluonnollisista olennoista on peräisin slaavilaisesta mytologiasta, ja näihin olentoihin en ole itse törmännyt muiden kirjailijoiden luomissa fantasiamaailmoissa. Yksi itäisen Euroopan yliluonnollisista hahmoista on *rusalka* (OŽ, 11, 64). Kyseessä oleva olento on slaavilaisessa mytologiassa esiintyvä kauniin naisen näköinen veden hengetär, eräänlainen vedenneito. Rusalkat houkuttelivat luokseen pahaa-aavistamattomia kulkijoita ja veivät nämä vedenalaiseen palatsiinsa. (Kerrigan 1999, 66.) VT:ssa esiintyy myös lukuisa joukko erilaisia vampyyrien alalajeja, kuten Halmekin (2011, 38) mainitsee kirja-arvostelussaan. Eräs näistä on *kikimora*, jollaisen Geralt tuo kuolleena Blavikenin kaupunkiin palkkion toivossa. Sapkowski kuvaa olennon ulkonäköä vampyyrin kaltaiseksi, sillä kikimoralla neulamaiset hampaat. (OŽ, 79.) Kerriganin (1999, 92—93) mukaan kikimora oli ennemminkin demoninen olento, joka tukehduitti nukkuvia ihmisiä. Nämä ihmisiin kohdistuneet hyökkäykset olivat kuitenkin harvoin kuolettavia. Sapkowski on siis muokannut slaavilaisesta mytologiasta ottamaansa hahmoa ja tehnyt tästä vampyyrin. Kaikki slaavilaista alkuperää olevat yliluonnolliset hahmot eivät suinkaan ole hirviöitä. Eräs tällainen hahmo on luvussa Maailman ääri esiintyvä *Dana Méadbh*, joka on ilmeisesti jonkinlainen puolijumalallinen olento. Tätä kuvataan muun muassa nimityksellä *Królowa Pól* (suom. Peltojen Kuningatar) (OŽ, 208). Hän kykenee ennustamaan tulevia ja on Kukkalaakson hedelmällisyyden lähde (OŽ, 190—192, 211). *Dana Méadbh*:in esikuvana lienee slaavilainen *Mati Syra Zemlya* (kostea Maa-äiti). Tällä jumalolennolla uskottiin olevan kyky ennustaa tulevaa ja ratkoa riitoja viisaasti (Cotterell 1997, 42). David Leemingin mukaan (2005, loc 9480/11455) kyseinen jumalatar sulautui myöhemmin Neitsyt Marian hahmoon, jonka esiintymismuoto, Musta Madonna, oli erityisen suosittu Puolassa.

Sapkowskin hirviöistä on syytä tehdä eräs huomio. Ne ovat jakaantuneet kahteen selkeään ryhmään, älyllisiin ja villieläimiä muistuttaviin, perustarpeitaan tyydyttäviin olentoihin. Velho Stregobor (OŽ, 93) viittaa jälkimmäisen kaltaisiin hirviöihin verratessaan Lepinkäistä kikimoraan: ”Kikimora zabija z głodu, a Dziejzdba dla przyjemności.” ”Kikimora tappaa nälkäänsä, Lepinkäinen huvikseen.” (VT, 108) Älylliset hirviöt ovat kykeneviä kommukoimaan muiden henkilöhahmojen kanssa, niiden toiminnan motiivit ovat yleensä muita kuin pelkkä ravinnon saanti tai oman reviirin puolustaminen. Näitä olentoja kohdatessaan Geralt pyrkii avaamaan neuvotteluyhteyden sen sijaan, että turvautuisi suoraan toimintaan. Syy tähän selviää luvussa Maailman ääri, jossa Geralt toteaa, että hän ei ole halukas tappamaan älyllisiä hirviöitä (OŽ, 192). Luonnonvoimiin rinnastuvien hirviöiden kohdalla tilanne on toinen, mutta näidenkään kohdalla tappaminen ei ole aina ensimmäinen vaihtoehto, kuten teoksen toisesta luvussa, Noiturista ilmenee. Tässä tapauksessa Geralt ottaa tehtäväkseen kirouksen poistamisen, vaikka vaihtoehtona on myöskin hirviöksi muuttuneen prinsessan surmaaminen, mikäli tilanne sitä vaatii (OŽ, 22) .

3.3 Viimeisen toivomuksen haltiat

Ensimmäinen kosketus haltioihin tapahtuu teoksen nimiluvussa, mitä sivusin jo VT:n maailman modaliteetteja käsitellessäni. Tällön tuli siihen tulokseen, että haltiat (ja puolihaltiat) eivät omanneet samoja kulkuoikeuksia kuin ihmiset. Enemmän tietoa ja haltiahenkilöhahmoja löytyy vasta luvusta Maailman ääri. Luvun alkupuolella tarinan sankarit, Geralt ja runoilija (tai trubaduuri) Valvatti, etsivät töitä Geraltille. Ensimmäisestä kylästä ei töitä löydy, mutta paikalliset ihmiset esittelevät Geraltille innokkaasti hirviöitä, joita ei noiturin mukaan ole oikeasti edes olemassa. Seuraavaksi he saapuvat erittäin vehreään laaksoon, jossa kaikki ihmisten viljelyskasvit kasvavat valtavan tuottoisasti (OŽ, 176). Sijainniltaan paikka on, kuten Jaskier ilmaisee, ”kraniec świata, koniec cywilizacji.” ” --maailman reuna, sivilisaation äärimmäinen laita.” (VT,204), sillä se sijaitsee ihmisten asuttaman alueen ulkoreunalla ja heti laakson ulkopuolella olevilla vuorilla asuvat haltiat. Paikan asukkaat kutsuvat laaksoa nimellä Kukkalaakso, mutta Jaskier tietää sen alkuperäisen nimen: ”Dolina Kwiatów, czyli Dol Blathanna -- Uważasz? Elfów wyżenąwszy, ale dawnej elfiej nazwy nie uznawszy za konieczne zmieniąwszy. Brak fantazji.” (OŽ, 176—177.) ”Kukkalaakso eli Dol Blathanna. -- Kuunteletko sinä? Ajoivat haltiat tiehensä, mutta eivät katsoneet tarpeelliseksi muuttaa vanhaa haltianimeä. Mielikuvituksen puutetta.” (VT, 205.) Haltiat on siis ajettu ihmisten toimesta pois omilta mailtaan, ja ne on otettu viljelyyn. Ihmisten ja haltioiden välillä ei ole kanssakäyntiä, vaan laaksossa vallitsee tila, jossa molemmat osapuolet pysyttelevät omissa

oloissaan. Tämä voitaneen parhaiten kuvata eräänlaiseksi ääneen lausumattomaksi aselevoksi. Ilmassa leijuu uhkaavan konfliktin tuntu, joka ei ole kuitenkaan toteutunut molempien osapuolien huolehtiessaan omista asioistaan.

Kukkalaakso on, jo kuten totesin, poikkeuksellisen hedelmällinen. Jaskier kuvaa viljelyskasvien kokoa ja rehevyyttä: ”Żyto jak złoto, a w tej kukurydzy schowałby się chłop na koniu. Albota rzepa, zobacz, jaka ogromniasta.” (OŻ, 176.) ”Ruista kuin kultaa, ja tuohon maissiin hukkuisi ratsumies hevosineen kaikkineen. Tai katsopa tuota rapsia, valtavan kokoista.” (VT, 204.) Geraltille ja Valvatille kyydin tarjonnut paikallinen asukas Nokkonen selittää laakson nimen johtuvan siitä, että kaikki kasvaa siellä nopeasti. Laaksossa asuvat ihmiset tarjoavat Geraltille tehtävää suoritettavaksi. Ihmisiä kiusaa kepposia tekevä paholainen, *diabel*, joka täytyisi saada häädettyä pois. Ehdoksi asetetaan kuitenkin se, että paholaista ei saa tappaa. Ennen tehtävän vastaan ottamista Geralt haluaa nähdä olennon. (OŻ, 177—180.) Tiedustelumatkan aikana Geralt ja Valvatti pääsevät näkemään laakson asukkaiden paholaisen, joka karkottaa heidät heittelemällä rautaisia kuulia. Kylään palattuaan he saavat selville, että kyläläiset ovat yrittäneet jo itse karkoittaa paholaista ikivanhasta kirjasta löytämillään ohjeilla. (OŻ, 183—185.) Geralt päättää ottaa tehtävän hoitaakseen (OŻ, 193) ja tämä päätös johtaa lopulta siihen, että Geralt ja Valvatti, joka lähtee mukaan, kohtaavat haltiat. Koska noiturin ammattietiikka ei salli älyllisten olentojen tappamista (OŻ, 192), pyrkii tämä neuvottelemaan paholaisen (joka on itse asiassa sylvaani) kanssa. Tämä ehdottaa erilaisia kilpailuja, muun muassa juoksukilpailua ja lyöntikilpailua, keinona päättää, kumpi voittaa neuvottelun. Yksi ehdotetuista kilpailuista on myös arvoitusten esittäminen. (OŻ, 194.) Kun Geralt ei suostu edellä esitettyihin kilpailuihin, kertoo paholainen ”vanhalla kielellä”, mitä Geralt voi tehdä ehdotukselleen: ”Wzadz taką propozycję a d’yeabl aép arse --.” (OŻ, 194) ”Saat kuule työntää tuollaiset ehdotukset *a d’yeabl aép arse--*” (VT, 224). Sanonta on sama, jota Valvatti on käyttänyt jo aiemmin selostaessaan, että oli pitänyt paholaista pelkkänä kielikuvana (OŻ, 182). Sapkowskiin ”vanha kieli” vaikuttaisi olevan ainakin kelttiläisiä elementtejä lainaileva, jo aiemmin esille tullut sana kukka (nimessä Dol Blathanna) löytyy nykyisestä iirin kielestä muodossa *bláthanna*, ja Valvatin ja sylvaanin käyttämän sanonnan pystyy mitä luultavimmin päättelemään germaanisista kielistä.

Geraltin ja sylvaanin neuvottelu kääntyy lopulta painiksi, jonka keskeyttää paikalle rynnistävä ratsujoukko. Nämä ratsastavat nurin Geraltin, joka menettää rytäkässä tajuntansa. Tämä tulee tajuihinsa köytettynä ja kuulee puhetta. Keskustelun osapuolina ovat sylvaani, josta toinen osapuoli käyttää nimeä Torque, sekä henkilö nimeltä Galarr. Molemmat puhuvat vanhaa kieltä, jota haltiat käyttivät; *Starszq Mowq, językiem elfów*. Vaikka puhujat käyttävät haltiodien kieltä, ovat

keskustelunaiheena olevat viljelykasvit ihmisten sanoja. (OŽ, 196—197.) Geralt kierähtää kyljelleen ja näkee hevosten selkään tavaraa nostelevan Torquen sekä Galarrin:

W czynności tej pomagał mu szczupły, wysoki mężczyzna mogący być wyłącznie Galarrem. Ten, usłyszawszy ruch wiedźmina, odwrócił się. Jego włosy były czarne z wyraźnym odcieniem granatu. Miał ostre rysy twarzy i wielkie, błyszczące oczy. I szpiczasto zakończone uszy. Galarr był elfem. Elfem z gór. Czystej krwi Aén Seidhe, przedstawicielem Starszego Ludu. (OŽ, 197.)

Tässä voimme lukea teoksen ensimmäisen tarkemman kuvauksen haltiasta, miespuolisesta sellaisesta. VT:ssa katkelma on käännetty seuraavasti:

Hänen apunaan oli hoikka, pitkä mies, joka ei voinut olla kukaan muu kuin Galarr. Kuultuaan noiturin liikkuvan hän käännähti. Hänen silmänsä olivat mustat, ja niissä oli selvä sinertävä vivahde. Hänen kasvonpiirteensä olivat kulmikkaat, silmät suuret ja loistavat. Korvat olivat suipot. Galarr oli haltia. Vuorihaltia. Puhdasverinen *aén seidhe*, vanhankansan edustaja. (VT, 229.)

Geraltin näkemänsä haltiamies on pitkä ja hoikka, hänen kasvonsa ovat kulmikkaat ja silmät suuret ja loistavat. Hiukset (suomennoksessa on tässä kohdin virhe, sana *włosy* tarkoittaa hiuksia) ovat mustat ja niissä on sinertävä vivahde ja korvat suipot. Itse ymmärrän hiusten sinertävyyden samanlaisena ilmiönä, jonka voi nähdä mustien lintujen, esimerkiksi korppien, höyhenpeitteessä. Kun valo osuu siihen oikeassa kulmassa, näyttää väri oikeastaan enemmän violettiin taittuvalta siniseltä kuin mustalta. Hiusten väriä täsmennetään haltianaisen kuvauksessa, joka sekin tapahtuu Geraltin havaintojen kautta:

Czego chcecie od nas? — jęknal trubadur, podczas gdy któryś z elfów, przygniótłszy go do ziemi kolanem, sprawdzał węzły. — Dlaczego na więzicie? O co wam chodzi? Jestem Jaskier poe... Geralt usłyszał odgłos uderzinia. Obrócił się, wykręcił głowę. Stojąca nad Jaskrem elfka miała czarne oczy i krucze włosy, bujnie opadające na ramiona, tylko na skroniach zaplecione e dwa cieniutke warkoczyki. Nosila krótki skórzany kabacik na luźnej koszuli z zielonej i obcisłe wełniane legginsy wpuszczone w jeździeckie buty. Biodra miała owinięte kolorową chustą sięgającą połowy ud. (OŽ, 198.)

“Mitä te haluatte meistä?” voihkaisu trubaduuri kun yksi haltioista painoi hänet polvellaan maata vasten ja tarkistaakseen solmut. ”Miksi pidätte meitä vankeina? Mistä on kysymys? Minä olen Valvatti, run...”. Geralt kuuli lyönnin äänen. Hän kääntyi kyljelleen ja käänsi päätään. Valvatin päällä seisovalla haltianaisella oli tummat silmät ja korpinmustat hiukset, jotka valuivat tuuheina olkapäille; vain ohimoilla oli kaksi ohutta lettiä. Hänellä oli yllään löysä, vihreä satiinpaita ja sen päällä lyhyt nahkajakku sekä ihonmyötäiset villatrikoot, joiden lahkeet oli työnnetty ratsastussaappaisiin. Lanteille oli kiedottu värikäs huivi, joka ulottui puolireiteen. (VT, 229—230.)

Hieman myöhemmin saamme tietää vielä muutaman yksityiskohdan lisää: ”Elfka pochyliła się nad Geraltiem. Miała długie rzezy, nienaturalnie bladą cerę i spierzchnięte, spēkane wargi. Nosila długi naszyjnik z rzezbionych kawałków złotej brzozy nawleczonych na rzemyk kilkarotnie owinięty

wokół szyi.” (OŽ, 198.) ”Haltianainen kumartui Geraltin ylle. Hänellä oli pitkät ripset, luonnottoman kalpea iho ja rohtuneet halkeilleet huulet. Kaulassa riippuvaan pitkään nahkahihnaan oli pujoteltu kullanvärisiä, koivusta veistettyjä koristeita, ja hihna oli kierretty useaan kertaan kaulan ympäri.” (VT, 230.) Toruviel, kuvattu haltianainen, ei siis vaikuta miltään terveyden ja hyvävointisuuden perikuvalta. Muiden haltioiden ulkonäköä ei kuvata sen tarkemmin, mutta osasta mainitaan, että he ovat syömässä ahneesti nauriita ja raakoja porkkanoita, ja että erään haltian takki on koristeltu värikkäin sulin (OŽ, 197—198, 200). Vaikuttaa ainakin siltä, että haltioiden ravinnon saanti ei ole järin hyvällä tolalla. Tätä ei kerrota suoraan Geraltin päätelmänä, vaan lukijan on itsensä koostettava tieto saaduista vihjeistä. Päätelmä saa hieman myöhemmin vahvistuksen Torquen kertoessa haltioiden ahdingosta (OŽ, 202). Sapkowski käyttää tästä eteenpäin tekstissään haltioista myös välillä nimitystä *seidhe*. Sanan samankaltaisuus kelttiläisten kielten sanaan *siddhe* ei liene sattumaa, kuten ei myöskään aiemmin mainittu kelttiläinen vaikutte Dol Blathannan nimessä. Kirjailija vaikuttaa olevan perehtynyt haltiahahmon taustaan, ja hänen käyttämänsä nimitys on osoitus tästä.

Sapkowski ei anna mitään ulkoisia vihjeitä siitä, millaisia haltiat ovat luonteeltaan tai ominaisuuksiltaan. Henkilöhahmojen ajatuksia ei juurikaan kerrota, poislukien päähenkilön Geraltin, mutta hänenkin kohdallaan lukijan on useimmin tyytyminen ulkoisiin vihjeisiin, kuten ilmeisiin tai vaikenemiseen. Esimerkiksi ensimmäinen vihje Toruvielien luonteesta on Valvatin puheen äkillinen keskeytyminen, ja Geraltin kuulema lyönnin ääni sekä sitä seuraava näköhavainto haltianaisesta seisomassa Valvatin yläpuolella (OŽ, 198). Lisää vihjeitä lukija saa hieman myöhemmin Toruvielien kertoessa, miten hän tappaisi Geraltin: ”Ale możesz być pewien, że nie zgинiesz od pierwszej strzały. Ani od drugiej. Postaram się, byś czuł, że umieras.” (OŽ, 199.) ”Mutta voit olla varma, ettet kuole ensimmäisestä nuolesta. Etkä toisesta. Teen parhaani, että huomaat kuolevasi.” (VT, 231.) Lukija saa näiden tietojen pohjalta rakennettua kuvaa Toruvielien luonteesta, jossa vaikuttaisi olevan sadistisia piirteitä. Haltioiden uupumusta heijastelee myös paikalle saapuvan valkoihiuksisen haltioiden johtajan, Filavandrelin olemus: ”Jego czarne, palące oczy, błyszczące niczym gwiazdzy w poblądłej twarzy, były sino podkrężone, jak gdyby przez kilka nocy z rzędu zaznał snu.” (OŽ, 201.) ”Hänen mustat, palavat silmänsä loistivat kuin tähdet kalvakoilla kasvoilla, ja silmäanaluset olivat sinertävät aivan kuin hän ei olisi nukkunut yökausiin.” (VT 233) Mitään eteeristä tai ylimaalliseen viittaavaa Sapkowskiin haltioissa ei ole, vaan he ovat varsin fyysisen oloisia olentoja, jotka kärsivät niin ravinnon kuin unenkin puutteesta. Pitkäikäisyys vaikuttaa olevan yksi heidän ominaisuuksistaan ja se tulee esille Filavandrelin ja Geraltin välisessä keskustelussa, jossa Geralt viittaa tähän ilmauksella *młodzięny o oczach stuletnich starców* ja

dlugowieczny (OŽ, 206), ”nuorukaiset, joilla on satavuotiaan silmät” ja ”pitkäikäinen” (VT, 238—239). Samassa yhteydessä saamme myös tietää, että haltioiden on mahdollista sairastua aliravitsemuksesta johtuviin sairauksiin, ja että heillä on mahdollisesti ongelmia syntyvyyden kanssa. (OŽ, 206.) Henkilöhahmoista Filavandrel on VT:n tärkein tiedonlähde valottettaessa ihmisten ja haltioiden välisiä suhteita haltioiden näkökulmasta. Vaikka hän lopulta määrää Geraltin ja Valvatin teloitettaviksi, hänen päätöstään ei ohjaa kostonhimo, vaan se, että näin on välttämätöntä tehdä, jotta Torque voisi jatkaa maanviljelyyn liittyvän tiedon keräämistä ja välittämistä haltioille (OŽ, 205).

Mikä on sitten Sapkowskin haltiahahmojen suhde ihmisiin? Ensiksi lienee syytä tarkastella luvun lähtöasetelmaa. Saamme jo sen alkupuolella tietää, että ihmiset ovat häätäneet haltiat pois Kukkalaaksosta. Haltiat on ajettu vuorille, jossa he näkevät nälkää, koska he eivät osaa viljellä maata. He ovat katkeroituneita ja kostonhimoisia, koska ihmiset ovat tehneet heille vääryyttä. (OŽ, 202.) He eivät suhtaudu ihmisiin ystävällisesti, kuten voimme todeta Geraltin ja Valvatin saamasta kohtelusta. Geralt joutuu varsin graafisen väkivallan kohteeksi Toruvielin potkiessa tätä (OŽ, 199) ja olisi vaikea kuvitella esimerkiksi Tolkienin haltioita tekemässä samaa vaikkapa vartioimalleen Klonkulle. Toruviel suhtautuu ihmisiin varsin alentuvasti ja hänen puheistaan voi päätellä, että hän pitää haltioita ainakin kulttuurisesti ylempinä olentoina. Tämä tulee esiin Geraltin osoittettua vanhan kielen taitonsa: ” — Słyszales, Vanadain? Małpolud potrafi mówić! Potrafi nawr być bezczelny!” (OŽ, 198.) ”Kuulitko Vanadain? Tämä apina osaa puhuakin! Ja osaa olla jopa hävytön!” (VT, 230.) Toruviel käyttää Geraltista sanaa ’apina’, viitaten selkeästi tämän olevan evoluutiossa alempana. Sama ylenkatse jatkuu Valvattia kohtaan, kun Toruviel särkee tämän luutun ja heittää soittimen palaset tälle, todeten samalla: ” — Na krowim rogu ci grac, dzikusie, nie na luti.” (OŽ, 200.) ”Sinun kuuluu soitella lehmänsarvilla, ei luutuilla, senkin villi.” (VT, 232) Toruviel näkee luutun liian hienona soittimena ihmisten kaltaiselle villeille ja kehottaa näitä pysyttelemään kehityksensä tason mukaisissa soittimissa. Ylemmyyden tunto ei ehkä ole ihan tuulesta temmattu, sillä Valvatti on myöhemmin aivan haltioissaan korvaukseksi saamastaan haltialuutusta (OŽ, 210). Ainakin soitinten rakennustaidon alalla haltioiden taidot tuntuvat ylittävän ihmisten vastaavat.

Vaikka syytä haltioiden karkottamiselle ei tekstissä mainita, on loogisesti pääteltävissä, että haltiat ovat joutuneet taipumaan suuremman (aseellisen) voiman edessä. Syy ihmisten ekspansioon haltioiden alueille on mitä ilmeisimmin kasvanut viljelysmaan ja elintilan tarve. Haltioiden johtaja Filavandrel näkee asian eri valossa: ”To wy, ludzie, nienawidzicie wszystkiego, ko różni się od was , choćby tylko kształtem uszu -- Dlatego odebraliście nam naszą ziemię, wypędziliście nas z naszych

domów, wyparliście w dzikie góry.” (OŻ, 202—203.) ”Te ihmiset vihaatte kaikkea, mikä poikkeaa itsestänne, vaikkapa vain korvansa muodolta -- Siksi veitte meiltä maamme, hääditte meidät kodeistamme ja ajoitte kesyttömille vuorille.” (VT, 235.) Haltioiden karkoituksen syynä ei ole maan tarve, vaan viha kaikkea erilaista kohtaan. Tulkinta ei liene perusteeton, sillä haltioilla on ilmeisesti kokemuksia ihmisten suhtautumisesta heihin. Tämä tulee esiin Geraltin esitettyä näkemyksen, että yhteiselo ihmisten kanssa on haltioiden ainoa toivo selviytyä:

Filavandrel pochylił się mocno do przodu, oczy mu rozblęły. — Współżyć na waszych warunkach? — spytał zmienodym, ale wciąż spokojnym głosem — Uznawszy waszą dominację? Utraciwszy tożsamość? Współżyć jako kto? Niewolnicy? Pariasi? Współżyć z wami zza murów, którymi odgradzacie się od nas w miastach? Współżyć z waszymi kobietami i iść za to na stryczek? (OŻ, 203—204.)

Filavandrel kumartui eteenpäin ja hänen silmänsä välähtivät. ”Yhteiselo teidän ehdoillanne?” Hän kysyi äänellä, joka oli edelleen rauhallinen, mutta jossa oli eri sävy. ”Mekö tunnustaisimme ylivaltaanne? Hukkaisimme tajun erillisyydestämme? Keitä me olisimme? Orjia? Paarialuokkaa? Eläisimme kanssanne, mutta kaupunkejanne halkovien muurien takana? Rakastelisimme naisianne ja joutuisimme siitä hirteen? (VT, 236.)

Filavandrelin viittaus paaria-luokkaan on ilmeisen vahva indikaatio siitä, että haltioita ei nähdä samanarvoisina ihmisten kanssa. Rotujen välistä kanssakäyntiä ei ilmeisesti myöskään suvaita. Kaupunkeja halkovat muurit ovat viittaus ghettoihin, joihin Filavandrel uskoo haltioiden päätyvän. Teoksen päähenkilö on Geralt itsekin erilainen kuin muut ihmiset noiturin ammattiin vaadittujen mutaatiohoitojen vuoksi (OŻ, 119), ja hän on joutunut kohtaamaan tämän vuoksi ennakkoluuloja (OŻ, 96). Filavandrel päättelee tämän Geraltin ulkomuodosta ja kysyykin tältä, millaista on elää ihmisten kanssa, kun on erilainen kuin muut. Geralt on kuitenkin oppinut elämään erilaisuutensa kanssa: ”Bo muszę. Bo innego wyjścia nie mam.” (OŻ, 204.) ”Koska minun on pakko. Koska muutakaan vaihtoehtoa ei ole.” (VT, 236.) Hän tietää, että maailma on muuttumassa, mutta ei voi muutokselle mitään (OŻ, 204). Geralt on hyväksynyt tosiasiat ja elää niiden kanssa. Filavandrel kuitenkin kieltäytyy kaikesta kanssakäymisestä ihmisten kanssa. Geralt kutsuu haltioita surkukupaisiksi varastettuine viljasäkkeineen ja suomii heitä ylimielisyydestä, joka tulee johtamaan tuhoon. Filavandrel ei yhdy Geraltin näkemykseen, vaan toteaa, että aika tulee näyttämään, kumpi on oikeassa. (OŻ, 205—206.)

En voi olla näkemättä Sapkowskiin ihmisten ja haltioiden välisessä asetelmassa selkeitä yhteneväisyyksiä Pohjois-Amerikan tapahtumiin vuosina 1860—1890, jolloin väkiluvultaan voimakkaasti kasvava valtio lähti laajenemaan länteen, kohti alkuperäisasukkaiden asuttamia alueita. Jo itsessään Valvatin antama määrittely Kukkalaaksosta antaa ensimmäisen vihjeen; olemme rajaseudulla, sivilisaation ulkoreunalla, ainakin tulokkaiden, ihmisten, näkökulmasta. He

ovat tunkeutuneet alkuperäisasukkaiden, haltioiden, maille ja karkottaneet nämä pois. Laajeneva kansakunta kaippaa elintilaa ja tämän kehityksen tiellä olevien alkuperäisasukkaiden on väistyttävä. Aivan kuten jotkut Pohjois-Amerikan intiaanikansat, esimerkiksi utet (Brown 1996, 391), haltiat eivät ole alkuaan maanviljelijöitä, vaan elävät luonnon antimilla (OŽ, 203). Alkuperäisistä ravinnon hankinnan menetelmistään erilleen joutuneet alkuperäisasukkaat eivät saa riittävästi satoa ja nälkiintyvät (Brown 1996, 265—266; OŽ, 197, 202). Myös Filavandrelin aiemmin esittämässä lausumassa ihmisten ehdoilla elämisestä voi nähdä yhtymäkohtia intiaanien näkemyksiin, kuten voimme lukea hunkpapa-heimon päällikön Kiivaan puheenvuorosta:

”Me synnyimme alastomina”, hän sanoi, ”ja meidät on opetettu metsästämään ja elämään riistalla. Te sanotte meille, että meidän täytyy oppia viljelemään maata, elämään yhdessä talossa ja omaksumaan teidän tapanne. Ajatelkaapa että ihmiset jotka asuvat suuren meren takana tulisivat ja sanoisivat teille, että teidän täytyy lakata viljelemästä maata ja tappaa karjanne, ja ottaisivat teidän talonne ja maanne, niin mitä tekisitte? Ettekö taistelisi heitä vastaan?” (Brown 1996, 314.)

Muualta tulleiden suhtautumisesta toiseuteen saamme viitteitä santee-siouxien päällikön Suuren Kotkan kertomasta:

”Monet valkoiset miehet herjasivat usein intiaaneja ja kohtelivat heitä epäystävällisesti”, Suuri Kotka kertoi. ”Ehkä heillä oli syy siihen, mutta intiaanit eivät olleet sitä mieltä. Monet valkoiset tuntuivat aina sanovan olemuksellaan nähdessään intiaanin ’minä olen parempi kuin sinä’ eivätkä intiaanit pitäneet tästä. -- Kaikki nämä asiat saivat monet intiaanit tuntemaan vastenmielisyyttä valkoihoisiin.” (Brown 1996, 53.)

Myöskin jotkut pienet yksityiskohdat haltioiden vaatetuksessa vahvistavat viittausta intiaaneihin, esimerkiksi Toruvielin kaulassa oleva luonnonmateriaaleista tehty koru (OŽ, 198) ja erään haltian värikkäin sulin koristeltu takki (OŽ, 200). Mielenkiintoinen yhtymäkohta on myös Sapkowskin kerronnan näkökulma. Aivan kuten Dee Brownin (1996) *Haudatkaa sydämeni Wounded Kneehen* -teoksessa, tapahtuu konfliktin seurauksista kertominen mailtaan karkotettujen ja heitä avustavien näkökulmasta. Alueelle tunkeutuneet toteavat Sapkowskin teoksessa vain, että esi-isät ovat karkottaneet haltiat ja että tätä nykyä osapuolet ”huolehtivat omista asioistaan” (OŽ, 177).

Sapkowskin haltiat eivät osoita yli-inhimillisiä ominaisuuksia, pois lukien heidän pitkäikäisyytensä. Filavandrel vaikuttaa ulkoiselta olemukseltaan vähän unta saaneelta ja Toruviel aliravitulta ja sairaalloiselta (OŽ, 198, 201). Heidän fyysiset perustarpeensa (uni, ravinto) vaikuttavat samoilta kuin kenen tahansa ihmisen. Vaikka he ovat pitkäikäisiä, he voivat sairastua, ihan siinä missä ihmisetkin (OŽ, 206). Maallisuuden vaikutelmaa lisää edelleen se, että maagisista kyvyistä ei ole viitteitä heidän kohdallaan. Haltiat on ahdistettu nurkkaan ja lukija tarkastelee heidän edesottamuksiaan voimasuhteissa alakynnessä olevina. Kulttuurisesti ylempi kansa on joutunut

taipumaan sivistymättömien ihmisten voiman edessä ja kamppailee nyt epätoivoisesti säilyäkseen hengissä.

3.4 *Viimeisen toivomuksen* teema ja moodi

Justyna Deszcz-Tryhubczakin ja Agata Zarzyckin (2012, 189-194) mukaan Sapkowskiin *Wiedźmin*-sarjan yksi keskeisistä teemoista on toiseus. Tämä tulee esiin selkeästi myös *Viimeisen toivomuksen* kohdalla. Teoksen päähenkilö Geralt on itsekin poikkeava yksilö, joka on muuttunut fyysisesti noiturin ammattiin vaadittavista hoidoista (OŽ, 119). Geraltin ulkomuoto herättää ihmisissä epäluuloa ja jopa kauhua, kuten tapauksessa, jossa hänen pelastamansa tyttö saa hysteerisen kohtauksen ja pyörtyy Geraltin lähestyessä tätä (OŽ, 121). Geraltin hahmo on ulkomuodoltaan groteski ja siinä on hybridisiä ominaisuuksia, kuten silmät, jotka muistuttavat pupilliensa toiminnan puolesta eläimien vastaavia (OŽ, 233). Kun eräs Geraltin kohtaamista hirviöistä kysyy tältä, onko hän ylipäätänsä ihminen, vastaa Geralt kieltävästi (OŽ, 53). Ulkopuolisuus on ominaisuus, joka yhdistää sekä teoksen päähenkilöä että olentoja, joita hänet on kouluttu eliminoimaan. Geralt kohtaa jo ammattinsa puolesta useita hirviöitä. Nämä olennot edustavat ihmisille toiseutta, mahdollista uhkaa tai estettä ihmisten pyrkimyksille. Joissain tapauksissa Geraltille tarjotaan tehtäväksi ratkaista hirviöstä koitua ongelma. Kaikissa tapauksissa olennot eivät ole pelkkä uhka tai haitta, vaan jotain, josta voi hyötyä. Ihmisten motiivit sanelevat sen, miten hirviöiden suhteen pitäisi toimia. Pelko ja halu saada jotain haluamaansa ovat vallitsevia motiiveja. Doleželin (1998, 101) mukaan fiktiivisen maailman kanssakäymistä hallitsevat vietit ja yksilöiden väliset halut, ja näin on asian laita myös *Viimeisessä toivomuksessa*.

Yleistä uhkaa ihmisille edustavat stryksi, Renfri/Lepinkäinen ja sylvaani Torque. Näille kaikille yhteistä on se, että ne koetaan kokonaisen yhteisön turvallisuutta horjuttaviksi tekijöiksi ja Geraltille tarjotaan työkseen näiden uhkien eliminoiminen. Tarjoukset voivat olla noiturin säännöstön mukaisia, kuten stryksin tapauksessa luvussa Noituri tai sen vastaisia kuten luvussa Pienempi paha. Noiturissa kuningas Foltestin tytär on muuttunut stryksi-nimiseksi hirviöksi, joka käyttää ihmisiä ravintonaan. Stryksistä on mainittava se, että se on teoksen protagonisteista ainoa, joka on villieläimen kaltainen toiminnassaan, sen toiminnan motiivina on ravinnon tarpeen tyydyttäminen, eikä se osoita kykyä kommunikoimiseen. Muutos johtuu kirouksesta, ja Geralt suostuu korvausta vastaan yrittämään kirouksen poistamista. (OŽ, 12—18.) Hirviön poistuminen ei ole kuitenkaan kaikkien intressien mukaista, ja Ostrit-niminen aatelinen yrittää lahjoa Geraltin, jotta tämä jättäisi tehtävän täyttämättä. Stryksin toiminnan jatkuminen tekisi Foltestista epäsuositun ja mahdollistaisi

helpommin kuninkaan syrjäyttämisen. (OŽ, 28.) Hirviön toiseus toimisi poliittisena pelinappulana, josta olisi hyötyä tietyille ryhmille. Geralt ei kuitenkaan suostu tarjoukseen, vaan suorittaa kuninkaalta saamansa tehtävän (OŽ, 29—35). Ostritin tarjous paljastaa mitä luultavimmin Foltestin toisen motiivin kirouksen poistamiseksi. Stryksi ei ole pelkästään vaarallinen ihmisille, vaan myöskin poliittinen uhka, koska se murentaa Foltestin suosiota kansan silmissä.

Kaikissa tapauksissa hirviö ei ole päällisin puolin hirviömäinen. Ja kuten *Viimeisessä toivomuksessa* usein on, herää kysymys siitä, kummat ovat oikeita hirviöitä, ihmiset vai heidän hirviöiksi kokemansa olennot. Pienempi paha -luvun ”hirviö” on nuori nainen, Renfri, jonka velho Stregobor uskoo olevan hirviömäinen mutantti. Stregoborin mukaan Renfri on kirouksen saastuttama, ja tappaa ihmisiä huvikseen. Velho on yrittänyt surmata Renfrin ja uskoo tämän saapuneen kaupunkiin kostamaan. Stregobor yrittää palkata Geraltin tappamaan Renfrin, mutta Geralt ei kuitenkaan suostu tähän, sillä hän pitää naista ihmisenä, joiden tappamista hänen säännöstönsä ei salli. (OŽ, 86—92, 103.) Hieman myöhemmin Geralt saa Renfriltä vastaavanlaisen tarjouksen tappaa Stregobor, mutta hän kieltäytyy tästäkin. Nainen kuvaa velhon säälimättömäksi tappajaksi, joka on syntynyt sellaiseksi (OŽ, 104). Luvun lopussa Geralt joutuu surmaamaan Renfrin taistelussa, ja avoimeksi jää, oliko Stregobor oikeassa väittäessään Renfrin olevan mutantti. Varmuus tähän tulisi vain ruumiinavauksessa, mutta taistelun tapahtumapaikalla oleva tuntematon mies estää Renfrin ruumiin pois viemisen. (OŽ, 114—116.) Lukijalle ei anneta varmuutta siitä, kumpi oli lopulta oikeassa, Renfri vai Stregobor, mutta velhon vaikutusvalta oli joka tapauksessa riittänyt siihen, että naista oli vainottu. Velho on joka tapauksessa vakuuttunut, että Renfri on hirviö. Doleželin (1998, 101) teoriassa tällainen uskomus kuuluvat sosiaalisiin representaatioihin, joita ovat muun muassa jonkin ryhmän omaksumat uskomukset, ennakkoluulot, ideologiat ja jopa tieteellinen tieto. Sosiaaliset representaatiot kollektiiviset tuntemukset ovat tärkeitä ryhmän koheesion kannalta, sillä ne jakavat kyseisen ryhmän ”meihin” ja se ulkopuolelle jäävät ”heihin”, muihin. Stregoborin toimintaa ohjaa vahva vakaumus siitä, että Renfri todellakin on mutantti, vaikka tämän toteaminen vaatisi naisen surmaamista, jotta varmuus saataisiin. Samassa vakaumuksessaan velho on osallistunut viattomienkin tyttöjen surmaamiseen (OŽ, 88).

Torque-sylvaanin kohdalla ilmenee varsin pian, että sen muodostama uhka ei ole suuri, kysymys on pikemminkin keppostelijasta, mutta se koetaan häiritseväksi. Olennon tappaminen ei tule kysymykseen, vaan siitä on hankkiuduttava eroon muilla keinoin. (OŽ, 178—179.) Tarinan edetessä ilmenee, että sylvaani on muutakin kuin keppostelija, se on empatiaa kokeva olento, joka auttaa vuorille ajettuja haltioita näiden ahdingossa (OŽ, 202). Torque nousee mielestäni yhdeksi teoksen humaaneimmista hahmoista. Se on auttanut haltioita, koska nämä ovat tarvinneet apua.

Haltioiden päättäessä surmata vankinsa suojellakseen maanviljely-yrityksensä salaisuutta asettuu Torque haltioita vastaan ja kieltäytyy siirtymästä Geraltin ja Valvatin edestä, kun haltiat valmistautuvat ampumaan nämä jousella (OŽ, 207—208). Maailman ääri -luvun haltiat ovat myös monien ihmisten silmissä hirviöitä. Heistä on ennakkoluuloja ja heitä demonisoidaan. (OŽ, 172). Ihmisten sosiaaliset representaatiot ohjaavat heidän toimintaansa haltioita kohtaan. Myöskin haltiat omaavat sosiaalisia representaatioita, jotka selittävät haltioiden suhtautumista ihmisiin.

Kysymys hinnasta -luvun Duny/Siili-hahmo puolestaan edustaa poliittista ongelmaa. Hirviö itsessään ei muodosta fyysistä uhkaa ihmisille, mutta tämä on vesittämässä Cintran kuningattaren suunnitelmat tyttären naimakaupoista (OŽ, 140—143). Kuningatar Calanthe haluaisi naittaa tyttärensä skelligeläisille, koska näiden liittolaisten kimppuun hyökätään harvoin. (OŽ, 124—125.) Kuningatar huijaa haarniskaan pukeutuneen Siilin ottamaan kypärän päästään ennen puoltayötä, jotta paikallaolijat näkisivät tämän hirviömyönteisyyden. Calanthen taka-ajatuksena on myös saada tytär, Pavetta, kieltäytymään lähtemästä Siilin mukaan, mutta vastoin kaikkia odotuksia Pavetta onkin suostuvainen. Siili olettaa Calanthen palkanneen Geraltin tappamaan hänet, mutta Geralt suojelee Siiliä Calanthen käskiessä paikallaolijoita surmaamaan Siilin. Lopulta tilanne laukeaa ja Siili, jonka oikea nimi on Duny, huomaa häntä vaivanneen kirouksen poistuneen, ja hän on jälleen tavallinen ihminen. Calanthe lupaa Pavettan Dunyn puolisoiksi. (OŽ, 149—161.) Luku esittelee henkilöitä, joihin lukija tulee törmäämään myöhemmissä sarjan teoksissa ja selittää sen, miten Pavettan lapsesta tulee Lupauksen lapsi, joka päättyy Geraltin vastuulle.

Lukujen Totuuden siemen ja Viimeinen toivomus hirviöiden asema eroaa juonellisesti muista edellä mainituista. Siinä missä teoksen muut hirviöt edustavat vain uhkaa tai jonkinlaista estettä jonkin ihmisten haluaman välillä, ovat Totuuden siemenen Nivellen ja Viimeisen toivomuksen džinni jotain sellaista, josta voi potentiaalisesti hyötyä. Myöskin Nivellen on ollut alkujaan ihminen, mutta on muuttunut hirviöksi tekemänsä rikoksen takia (OŽ, 56—57). Nivellen oli aiemmin yrittänyt kumota kirousta. Hän oli muistanut lastenhoitajansa sadut siitä, kuinka kaunis nainen pystyi muuttamaan sammakon prinsiksi, ja oli vaatinut erästä paikalle eksynyttä kauppiasta luovuttamaan tyttärensä pantiksi hengestään. Tyttären täytyi viettää vuosi Nivellenin seurassa, ja vaikka Nivellen ei muuttunutkaan ihmiseksi, palkitsi hirviö isän runsaskätisesti (OŽ, 57—59.) Tämän jälkeen Nivellenille oli tuotu muitakin tyttäriä, mutta näidenkään seura ei ollut muuttanut häntä ihmiseksi. Hirviönä oleminen ei ole Nivellenin mielestä pelkäämistään huono asia, hän on hirviömuodossaan terveempi ja vanhat viholliset eivät uskalla tulla kostamaan hänelle. (OŽ, 59—61.) Tyttärien tuojia on silti riittänyt, ja Geraltin luvun alussa löytämät ovat viimeisimmät, jotka ovat olleet tavoittelemassa Nivellenin rikkauksia (OŽ, 44—45, 64). Ihmiset ovat huomanneet, että Nivellen ei

vahingoita tyttöjä, ja käyttävät hyväkseen tämän avokätisyyttä. Toisena tullut tyttö, Fenne, käytti tätä keinona myötäjäisten hankkimiseen, jotka mahdollistivat naimisiin menemisen (OŽ, 59).

Viimeinen toivomus -luvun alussa Valvatti löytää joesta vanhan ruukun ja on vakuuttunut sen sisältävän hengen, joka täyttää avajansa toivomukset. Geralt yrittää estää Valvattia ja sitä seuranneessa käsikähmässä ruukku avautuu ja todellakin vapauttaa sisältään jonkin kaltaisen henkiolennon. Olento hyökkää Valvatin kimppuun, mutta Geralt saa sen karkoitettua esitettyään oppimansa ”manauksen”. (OŽ, 222—224.) Geraltin ”manaus” ilmenee myöhemmin varsin rivoksi toivotukseksi (OŽ, 236, 257). Vaikka kaikki, Geralt mukaan lukien, olettavat Valvatin olevan se, jonka toivomuksia henki, džinni, toteuttaa, on Geraltin esittämä rivous hengen ensimmäinen toteuttama toive. Valvatti on ehtinyt esittää kaksi toivomusta ennen džinnin hyökkäyksen kohteeksi joutumista, ja velho Yennefer haluaa saada hengen hallintaansa ennen kuin kolmas toivomus on esitetty (OŽ, 243—245). Pappi Krepp tietää, että kyseisenlaiset henget voivat antaa velhoille valtavasti taikaenergiaa ja tämä on syy, miksi Yennefer haluaa saada džinnin pyydystettyä (OŽ, 256—257). Yenneferin suunnitelma luonnollisestikin epäonnistuu, ja hän ja Geralt päätyvät viimeisen toivomuksen myötä rakastavaisiksi (OŽ, 271—274). Tämä luku esittelee myös henkilöahmon, joka esiintyy myöhemmissä teoksissa, velho Yenneferin, ja selventää tämän ja Geraltin erikoislaatuisen suhteen syitä.

Jos tarkastelen edellä mainittujen lukujen tematiikkaa, löytyy niistä kaikista jotain yhteneväistä. Toiseus on lukuja selkeästi yhdistävä teema, mutta niistä löytyy muitakin. Vanhoina aikoina ihmiset olivat uudisasukkaita ja valloittajia, jotka raivasivat pois kohtaamiaan hirviöitä, usein noitureiden avustuksella. Ihmiskunnan ulkopuoliset olennot muodostivat uhan tai olivat muuten ihmisten ekspansion tiellä. (OŽ, 168.) Uudempina aikoina ne saattavat taasen muodostaa poliittisen ongelman, joka olisi raivattava, kuten luvuissa Noituri ja Kysymys hinnasta. Kaikki olennot eivät ole pelkkiä uhkia, vaan niistä voidaan myöskin hyötyä, kuten Totuuden siemenen varakas ja seuraa kaipaava Nivellen tai Viimeisen toivomuksen džinni. Yhteistä kaikille on se, että ne ovat jollain tapaa ihmisten toiminnan uhreja. Tärkeimpiä ihmisten toimintaa ohjaavia motiiveja ovat ahneus, omaisuuden, maan ja vallan hankkiminen. Haltioiden kohtalo voidaan nähdä tämän teeman motiivina. He ovat yksi ihmiskunnan ulkopuolisten olentojen joukko, joka on joutunut ihmisten ekspansion uhriksi. Jotta tämä olisi ylipäättänsä mahdollista, on Sapkowskin ollut pakko tehdä haltioista heikompiä, jotta ihmisten olisi ollut mahdollista ajaa heidät pois mailtaan. Haltiat ovat myös toiseuden teeman motiiveja. He ovat jotain ihmisten maailman ulkopuolelta tulevaa ja niin kuin usein on tuntemattoman kanssa, heitä pelätään tai demonisoidaan. Tietämättömyys aiheuttaa ennakkoluuloja ja harhakäsityksiä. (OŽ, 172.) Filavandrelin puheista on implisiittisesti

pääteltävissä, että ihmiset ja haltiat eivät ole ihmisten hallitsemassa maailmassa tasavertaisessa asemassa ja kaupungeissa eri rotujen edustajat pidetään fyysisestikin erillään toisistaan (OŽ, 203—204). Haltiat ovat ihmisten maailmassa toisen luokan kansalaisia. Kolmas esiin nouseva teema on kysymys siitä, mitä hirviömyyisyys itse asiassa on. Joidenkin lukujen kohdalla jäin miettimään, kummat olivat loppujen lopuksi teoksen todellisia hirviöitä, ihmiset vai yliluonnolliset olennot, ulkomuotonsa puolesta hirviöt. Tätä teemaa edustaa selkeimmin luku Pienempi paha.

Viimeinen toivomus edustaa, kuten jo aiemmin totesin, genreltään seikkailufantasiaa. Tämä lajityypillä on Martinin (2009, loc. 812/3090) mukaan kytkös leikillisiin lajityyppisiin, kuten sarjakuviin. Leikillisuus ja huumori ovatkin VT:lle tyypillisiä. Kaikki tästä ei kuitenkaan kumpua seikkailufantasian sukulaisuussuhteesta muihin lajityyppisiin, vaan suuren osan antavat teoksen groteskit piirteet. Huumori, satiiri ja koomisuus ovat groteskien tekstien ominaisuuksia (Edwards & Graulund 2013, 93). Groteskin määrittelyminen tyhjentävästi on hankalaa, mutta Edwards ja Graulund (2013, 86) määrittelevät sen tiivistetysti seuraavasti: ”-- the grotesque is about the transgression of limits and boundaries.”. Tämä voi ilmetä epäharmoniana, transgressiona, liioitteluna, ekstravaganssina tai ylettömyytenä (Edwards & Graulund 2013, 65—67, 71, 75). Sapkowskin *Viimeisessä toivomuksessa* ei ole puutetta groteskeista henkilöihahmoista. Päähenkilö Geralt Rivialainen itsekin on groteski hahmo, joka omaa hybridisiä ominaisuuksia. Hirviöistä suurin osa on mittasuhteiltaan suhteettomia tai liioiteltuja (OŽ, 20, 48, 151, 183). Ne ovat myös joissain suhteissa ylettömiä, kuten esimerkiksi Torque on keppostelussaan tai Nivellen syömisessään (OŽ, 52, 179). Ulkoisesta pelottavuudestaan huolimatta monet hirviöt osoittautuvat hieman koomisiksi ja huumorintajuisiksi olennoiksi, kuten Nivellen ja Torque. Kaikkien kohdalla näin ei kuitenkaan ole, esimerkiksi stryksiksi muuttuneen prinsessan hahmosta ei tällaista löydy (OŽ, 30—34). *Viimeisen toivomuksen* lukija asetetaan usein tilanteeseen, jossa tämä joutuu miettimään, ketkä ovat lopulta inhimillisempiä, ihmiset vai ihmiskunnan ulkopuolelle jäävät. Tämä onkin eräs groteskin ominaisuus, normaaliuden ja inhimillisyyden määritelmien kyseenalaistaminen (Edwards & Graulund 2013, 3, 9). Groteskeja piirteitä löytyy myös henkilöihahmojen käyttämästä kielestä. Teoksesta löytyy karkeita sanontoja ja kielikuvia, kuten jo aiemmin mainittu haltioiden sanonta ”d’yeabl aép arse” tai Geraltin toteamus Valvatin kalastajan taidoista: ”Rybak z ciebie jak z koziej rzyci trąba.” (OŽ, 194, 221). ”Sinusta saa yhtä hyvän kalastajan kuin vuohenperseestä trumpetin.” (VT, 257) Tällöin on kysymys alentamisesta, joka liittyy groteskiin. Bahtinin (1984, 19—20) mukaan alentaminen on kaiken korkean, henkisen ja abstraktin alentamista ja tuomista maalliselle tasolle. Haltioiden kohdalla voimme verrata tätä ensimmäistä kosketusta haltioiden kulttuuriin vaikkapa lukijan vastaavaan kontaktiin teoksessa *The Lord of the Rings*, jossa Frodo lausuu

tapaamilleen haltioille: ” *Elen sila lúmenn’ otielvo*, a star shines on the hour of our meeting, -- ” (Tolkien 1995, 79). Vaikka VT:n haltioiden sanontaa ei ole ”käännetty”, ei sen sisältö jää epäselväksi, ja se toimii alentavana elementtinä, tuoden haltioiden kulttuuria ja heitä itseään alemmalle tasolle. Groteski tulee esiin myös teoksen muussa kuvastossa, kuten esimerkiksi kohtauksessa, jossa lumouksen valtaan joutunut Geralt rankaisee apteekkaria huorittelusta antamalla tälle selkäsaunan nahkavyöllä (OŽ, 250). Oman käsittelynsä saa myös ritarien kunniasäännöstö kaksintaisteluineen, kun Geralt torjuu hänet haastaneen Taillesin miekanlyönnin tämän omiin kasvoihin. Taillesin esimiehen, kreivi Falwickin, valittaessa Geraltin turmelleen ritarin kasvot, toteaa prinssi Herewardin kapteeni: ”Rycerz bez blizny to kutas, nie rycerz.” (OŽ,281—282). Suomennoksessa kapteenin toteamus on käännetty huomattavasti alkuperäistä kiltimmin: ”Arveton ritari on tyhjäntoimittaja eikä mikään ritari.” (VT, 328) Teoksen moodia kuvaa luultavasti parhaiten groteski ja useimmissa tapauksissa se toimii VT:n huumorin lähteenä. Moodi vaikuttaa myös osaltaan siihen, millaisiksi teoksen haltiat muodostuvat. Vaikka he eivät ole lähtökohtaisesti groteskeja hahmoja, käsitellään heitä siten, että heidän kulttuuriaan alennetaan, ja heidät nostetaan näin alas siltä jalustalta, jolla he ovat monissa fantasiagenren teoksissa.

4 PÄÄTÄNTÖ

Selvitin tutkielmassani, minkä vuoksi Andrzej Sapkowksin *Viimeisen toivomuksen* haltioiden henkilöhahmot poikkesivat selkeästi siitä, mihin olin fantasiakirjallisuutta lukiessani tottunut. Tavallisesti haltiat edustivat oman fantasiamaailmansa eräänlaista aristokratiaa, ja vaikka muut henkilöhahmot eivät heistä pitäneet, eivät he myöskään halveksineet tai ylenkatsooneet haltioita. VT:n maailmassa taasen haltiat olivat joutuneet ihmisten hallitsemassa maailmassa toisen luokan kansalaisiksi, jotka oli häädetty pois omilta mailtaan. Lähdin selvittämään asetelmaa *Viimeisen toivomuksen* fantasiamaailman, teoksen teeman sekä moodin kautta. Tutkiessani fantasiamaailmaa nojauduin Lubomír Doleželin (1998) teoriaan fiktiivisistä maailmoista.

Viimeisen toivomuksen haltian henkilöhahmo on heikennetty versio fantasiakirjallisuudessa tavallisesti esiintyvistä tyypistä, jolla on tavallisesti yli-inhimillisiä kykyjä. Tiedetyt ulkoiset tunnusmerkit ovat samoja, joita tapaamme muissakin genren teoksissa. VT:n *seidhe* on hoikka, ihmisen kokoinen olento, jonka suurimmat ulkomuodolliset erot ihmiseen löytyvät suipoista korvista ja suurista hohtavista silmistä. VT:n lukija voi esittää Sam Gamgeen toivomuksen (Tolkien 1995, 352): ”I’d dearly love to see some Elf-magic, mr Frodo!”, mutta sellaista ei ole nähtävissä. *Viimeisen toivomuksen* haltiat, *seidhe:t*, eivät osoita mitään maagisia kykyjä lukijalleen. Teos asettaa haltiat ihmisten hallitsemassa maailmassa alempaan asemaan. Tätä ei sanota eksplisiittisesti, mutta asia on jo luettavissa rivien välistä, kun ensimmäiset Geraltin kohtaamat haltiat kertovat, että laki ei tunne poikkeuksia ”heidän kaltaisilleen” (OŽ, 226). Haltioiden toisen luokan kansalaisuus löytyy jo VT:n deonttisista rajoituksista. Haltioihin liittyy myös uskomuksia, joiden tieto on virheellistä ja heitä suorastaan demonisoidaan (OŽ, 172). Kun ihmisten yhteisöjen ulkopuolella asuvat haltiat esitellään, näkee päähenkilö Geralt heidät ahmimassa nälkiintyneinä raakoja kasviksia ja alennustilastaan huolimatta pitämässä kiinni turhasta ylpeydestään. Haltioissa on nähtävissä unen ja ravinnon puute ja henkilöhahmojen välisessä dialogissa viitataan aliravitsemuksen aiheuttamiin sairauksiin. (OŽ, 197–206.) Haltioiden johtajan Filavandrelin mukaan ihmiset ovat muuttaneet maailman ja ihmisten toimintaa ohjaa viha kaikkea erilaista kohtaan (OŽ, 202–203). Ihmisten ja haltioiden välit ovat tulehtuneet ja tämä johtaa jopa suoranaiseen väkivaltaan, kun Toruviel pahoinpitelee maassa makaavia Geraltia ja Jaskieria (OŽ, 198–199). Sapkowski on tuonut haltiat pitkäikäisyyttä lukuun ottamatta ominaisuuksissaan ihmisen tasolle. Selitys haltioiden alennustilalle löytyy myös teoksen teemasta. *Viimeistä toivomusta* läpäiseviä teemoja ovat toiseus ja ihmiskunnan ulkopuolisten olentojen joutuminen ihmisten pyrkimysten uhreiksi. Nämä teemat ilmenevät toistuvina motiiveina, joissa ”toiset”, hirviöt ja haltiat joutuvat ihmisten ahneuden ja vallanhimon uhreiksi. Haltioiden kohtalo on eräs näiden teemojen

motiiveista. Jotta haltiat voisivat joutua tällaiseen tilanteeseen, on ollut loogista karsia heidän kykyjään, jotta alisteiseen asemaan joutuminen olisi ylipäättänsä mahdollista. Haltioiden alempaan statukseen vaikuttaa myös teoksen moodi, jota voisi lähinnä luonnehtia groteskiksi. Groteskeissa teksteissä tapahtuu usein alentamista, jossa jotain henkistä ja korkeaa tuodaan alemmalle, maanläheisemmälle tasolle (Bakhtin 1984, 19—20). Groteski moodi tukee myös teoksen teemoja, sillä eräs groteskin ominaisuus on normaaliuden ja inhimillisyyden määritelmien kyseenalaistaminen (Edwards & Graulund 2013, 3, 9). Myös tämä kysymys nousee yhdeksi teoksen teemoista. Lukija jätetään usein miettimään, kummat ovatkaan teoksen todellisia hirviöitä, yliluonnolliset, ihmisten maailman ulkopuoliset olennot vai itse ihmiset.

Kun tarkastelen tutkimukseni tuloksia, uskoisin löytäneeni syyt Sapkowskin haltioiden perinteisestä poikkeavaan asemaan. Tutkimani teos edustaa kuitenkin vain yhtä teosta *Wiedźmin*-sarjassa. Mielenkiintoista olisi laajentaa tutkimuksen lähdemateriaalia ja tutkia, mitä lisätietoa haltioista ja heidän suhteestaan ihmisiin löytyy sarjan muista teoksista. Tämä olisi kuitenkin suuri työ, sillä jo pelkästään *Ostatnie życzenie:n* saaminen Suomeen oli työn takana, kuten myös teoksen lukeminen sen alkuperäiskielestä johtuen.

Primäärilähteet

Sapkowski, Andrzej 1995/1993. *Ostatnie życzenie* [= OŽ]. Warszawa: SuperNOWA.

Sapkowski, Andrzej 2010. Viimeinen toivomus [=VT]. Suomentanut Tapani Kärkkäinen. Helsinki: WSOY.

Sekundäärilähteet

Anderson, Poul 2010/1954. *The Broken Sword*. Kindle Edition. London: SF Gateway.

Anon, *Eirik the Red's Saga* 2006/1880. Kääntänyt Sephton, J. Kindle edition. Liverpool: D. Marples & Co., Limited, Melvill Chambers.

Anon, *Laxdæla Saga* 2006/1899. Käänt. Muriel A. C. Press. Kindle edition. London: Aldine House.

Bakhtin, Mikhail 1984. *Rabelais and His World*. Kääntänyt Hélène Iswolsky. Bloomington: Indiana University Press.

Brown, Dee 1996/1973. *Haudatkaa sydämeni Wounded Kneehen*. Helsinki: Otava.

Chance, Jane 2010. *Lord of the Rings: The Mythology of Power*. Lexington: The University Press of Kentucky.

Clute, John & Grant, John 1999. *The Encyclopedia of Fantasy*. New York: St. Martin's Griffin.

Cotterell, Arthur 1997. *The Mythology Library. Norse Mythology. The Myths and Legends of the Nordic Gods*. London: Ultimate Editions.

Deszcz-Tryhubczak, Justyna & Zarzycka, Agata 2012. On Alien Alders. Teoksessa *Collision of Realities: Establishing Research on the Fantastic in Europe*. Toim. Astrid Boger ja Lars Schmeink. Berlin: De Gruyter, 187–204.

Doležel, Lubomír 1998. *Heterocosmica. Fiction and Possible Worlds*. London: The Johns Hopkins University Press.

Eddan jumalrunot 1998/1982. Suomentanut sekä johdannolla ja selityksillä varustanut Aale Tynni. Helsinki: WSOY.

Edwards, Justin & Graulund, Rune 2013. *The Grotesque*. Abingdon: Routledge.

Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry 2010. Toim. Yeats, William Butler. Kindle edition. London: The Walter Scott Publishing Co., LTD.

Fee, Christopher R. & Leeming, David A. 2004. *Gods, Heroes, and Kings: The Battle for Mythic Britain*. Cary: Oxford University Press.

- Garry, Jane & El-Shamy, Hasan M. 2005. *Archetypes and Motifs in Folklore and Literature : A Handbook*. Armonk: M. E. Sharpe, Inc.
- Halme, Jukka 2011. Andrzej Sapkowski, Viimeinen toivomus. *Tähtivaeltaja* 1/2011, 37—38.
- Harris, Jason M. 2008. *Nineteenth-Century British Supernatural Fiction: Folklore and the Fantastic*. Abington: Ashgate Publishing Group.
- James, Edward & Mendehlson, Farah 2012. *The Cambridge Companion to Fantasy Literature*. New York: Cambridge University Press.
- Kerrigan, Michael 1999. *Spirit Masters and Little Demons, Kingdoms of the dead*. Teoksessa *Forests of the Vampire*. Amsterdam: Time-Life Books BV, 58—79, 80—109.
- Koskinen, Saara 2012. Ei-ihmisiä, hirviöitä ja monstereita. *Lapin ylioppilaslehti* 2/2012, 19.
- Leeming, David 2005. *The Oxford Companion to World Mythology*. New York: Oxford University Press.
- Leppälahti, Merja 2013. Julman maan fantasiaa. *Onnimanni* 1/2013, 55.
- Lindow, John 2002. *Norse Mythology : A Guide to the Gods, Heroes, Rituals, and Beliefs*. Cary: Oxford University Press.
- Lord Dunsany. *Kith of The Elf-folk* 2004. Teoksessa *In the Land of Time and Other Fantasy Tales*. Toim. S. T. Joshi. Kindle edition. London: Penguin Classics, loc. 1851-2091/6286.
- Lord Dunsany 1999/1924. *The King of Elfland's Daughter*. Esipuhe Neil Gaiman. New York: Del Rey Books.
- MacDonald, George 2008/1858. *Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women*. Kindle edition. Project Gutenberg.
- Martin, Philip 2009. *A Guide to Fantasy Litterature*. Kindle edition. Milwaukee: Great Lakes Literary, LLC/Crickhollow books.
- More Celtic Fairy Tales* 2010/1895. Toim. Jacobs, Joseph. Kindle edition. London: D. Nutt.
- Mytologian sanakirja* 2000. Toim. Juha Honkala. Helsinki: WSOY.
- Ocampo, Jason 2007. *The Witcher Exclusive Impressions - Combat and Story*. 2.7.2007 <http://www.gamespot.com/articles/the-witcher-exclusive-impressions-combat-and-story/1100-6173457/> (luettu 30.01.2013).
- Óðinnin ratsu. Skandinaaviset jumaltarut* 2007. Toim. Sumari, Anni. Helsinki: Like.
- Saricks, Joyce G. 2009. *Readers' Advisory Guide to Genre Fiction (2nd Edition)*. Chicago: American Library Association Editions.

Satuolennon nimeksi käy *haltia* tai *haltija* 25.10.2013. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4812> (luettu 25.10.2013).

Scholes, Robert; Kellog, Robert L.; Phelan, James 2006. *The Nature of Narrative*. Oxford: Oxford University Press.

Senior, W. A. 2012. *Quest Fantasies*. Teoksessa *The Cambridge Companion to Fantasy Literature*. Toim. James, Edward & Mendehlson, Farah. New York: Cambridge University Press, 190-199.

Shippey, Tom 2012. *The Road to Middle-earth: How J.R.R. Tolkien created a new mythology*. Kindle edition. New York: HarperCollins.

Silver, Carole G. 1999. *Strange and Secret Peoples: Fairies and Victorian Consciousness*. New York: Oxford University Press.

Sinisalo, Johanna 2004. Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä. Teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Toim. Kristian Blomberg; Irma Hirsjärvi; Urpo Kovala. Helsinki : BTJ Kirjastopalvelu, 11–31.

Sisättö, Vesa (toim.) 2003. *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita*. Helsinki: BJT kirjastopalvelu.

Sliwinski, Alexander 2013. *The Witcher series reaches 6 million unit sales*. <http://www.joystiq.com/2013/10/25/the-witcher-series-reaches-6-million-unit-sales/> (luettu 30.10.2013).

The Story of Burnt Njal 2006/1900. Toim. Dasent, George. Kindle edition. Aberdeen: Aberdeen University Press.

Sturleson, Snorre 2005/1906. Younger Eddas of Snorre Sturleson. Teoksessa *The Elder Eddas of Saemund Sigfusson; and the Younger Eddas of Snorre Sturleson*. Toim. I.A Blackwell. Kindle edition. London: Norroena Society, loc 3638-4563/5015

Suomen kielen sanakirja 1996. Toim. Timo Nurmi; Ilkka Rekiaro; Päivi Rekiaro. Helsinki: Gummerus.

Todorov, Tzvetan 1975. *The Fantastic: A Structural Approach to a Literary Genre*. Ithaca: Cornell University Press.

Tolkien, J. R. R. 1995/1954–5. *The Lord of the Rings*. London: HarperCollins.

Tolkien, J. R. R. 2000/1937. *The Hobbit*. London: HarperCollins.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language 1994. New York: Random House.